

Pripovedke

za

mladino.

Spisal Franc Hubad.

III. zvezek.

Kar. Urvanec

V Ljubljani 1890.

Založil J. Giontini.

Rudolf Habsburški in berač.

Nekega dne ogovori berač Rudolfa Habsburškega: „Brate Rudolf, daruj reveža z malim darom.“

„Od kdaj sva pa brata?“ vpraša ga Rudolf, kateremu je bil odgovor beračev nov.

„Kaj!“ odgovori revež, „ali nismo vsi bratje po Adamu?“

„Prav praviš,“ odgovori Rudolf, „nisem ravno mislil na to.“

S temi besedami seže v žep ter stisne beraču belič v roko.

„Samo belič! To je pa vender za takega cesarja premalo!“ reče berač.

„Kaj?“ odgovori Rudolf, „premalo? Prijatelj, če ti dajo vsi bratje po Adamu toliko kakor jaz, boš najbogatejši v vsi deželi.“

Draga in cena glava.

Ko je še vladal zadnji kralj poljski Stanislav II. Poniatovski, zarotili so se plemenitaši zoper njega. Nek zarotnik, sam knežjega stanu, spozabi se tako, da obljubi onemu, ki bi mu prinesel kraljevo glavo, dvajset tisoč goldinarjev. Da, celo tako drzen je bil, da je pisal to tudi kralju samemu, da bi ga ostrasil.

Kralj mu pa odpiše hladnokrvno: „Vaše pismo sem prejel in prebral. Veseli me, da moja glava pri Vas še kaj velja. Zagotavljam Vas, da za Vašo ne dam ne vinarja.“

Po Hebel-u.

Sedma zapoved.

V sedemletni vojski*) je trkal nek stotnik konjikov na okno revne kočice in je klical gospodarja. Starec belih las pride odpirat. Stotnik zahteva, naj ga vede na svojo njivo, da bi moglo njegovo krdelo nakositi krme za konje. Starec uboga ter vede vojake daleč iz vasi. Ko gredo nekaj časa, pridejo do lepe njive ječmena. „Tu je, kar iščemo!“ pravi stotnik. „Potrpite še nekoliko!“ odvrne starec. Kmalu jim pokaže njivo. Vojaki pokose, povežejo ter se odpravijo nazaj. Zdaj pa reče stotnik: „Oče, brez potrebe ste nas vedli dalje, kakor je trebalo; prva njiva je bila lepša od te!“ „Je že mogoče,“ odgovori starček, „ali moja ni bila!“

Po Ahlfeld-u.

Povodnji mož.

Reven tesar je šel v mraku domov. Pride na brv, ki je držala čez globok potok. Ker je bil truden, pade mu sekira z rame v vodo. Potok je bil preglobok, mogel ni do nje. V svoji zadregi vzdihuje in prosi povodnjega moža pomoči. Hipoma zašumi po vodi, povodnji mož se prikaže iz nje in mu pomoli zlato sekiro.

*) Od leta 1756. do 1769 bo ovala se jo avstr. k. c. arica Marija Terezija s pr. kim kraljem Friderikom II. za posest Silozije. To vojsko imenujejo sedemletno.

„Ta ni moja!“ reče tesar mirno. Duh izgine pod vodo ter prinese kmalu drugo, srebrno. „Tudi ta ni moja!“ pravi revež. V tretje gre duh pod vodo, pa prinese železno z lesenim toporiščem. „Ta je prava! ta je moja!“ zavpije tesar vesel. „Dobro!“ reče povodnji mož; „vidim, da si ravno tako pošten, kakor si reven. Za plačilo vzemi vse tri!“

Kmalu se je zvedela ta novica po vsi okolici. Nek prebrisanec sklene poskusiti, ali bi bil povodnji mož tudi proti njemu tako dobrotljiv.

Navlašč spusti sekiro z brvi v vodo ter prosi povodnjega moža, naj mu jo prinese nazaj. Kmalu zašumi voda in duh se prikaže z zlato sekiro v roci.

„Ali je to tvoja, sinko?“ vpraša ga. „Je, je, ta je moja!“ odgovori goljuf in seže po nji. Ali ravno tako hitro izgine sekira, in povodnji mož reče s strašnim glasom: „Nevrednež, ali misliš prevariti mene, ki ti vidim na dno tvojega srca? Za kazen svoje lakomnosti izgubiš tudi to, kar je bilo tvoje!“ Voda zašumi, povodnji mož izgine. Goljuf je pa moral brez sekire iti domov.

Po Meissner-ji.

Predica pod križem.

Gotovo najlepši spominek v vsi okolici Dunajski je spominek predice pod križem. Na vrhu Dunajske gore stoji. O njem pripoveduje pripovedka tako:

Vojvoda Leopold Slavni je bil šel s križarsko vojsko v sveto deželo. Med mnogimi vitezi, ki so

ga spremljevali, bil je tudi Ožbald Hintberški, ki je bil pustil doma svojo zvesto ženo Jero. Ta obljubi Bogu, da bo postavila na Dunajski Šumavi, tam, kjer je stal boren lesen križ, lep kamenit križ, če se vrne njen mož zdrav domov. Da bi imela obljuba tem več vrednosti, hotela je zaslužiti vitezova žena troške za stavbo križa le z delom svojih rok, s prejo. Že celo leto je sedela pridna žena pri preslici. Ali moža še ni bilo domov; saj tako hitro ni mogel priti. Moli in prede drugo leto. Mnogo vitezov in Leopold sam, bilo je že doma, tudi Ožbald bi že imel biti na domu pri zvesti, pridni ženi. Ali Jera je čakala zaman dan na dan, teden za tednom. Pride tretje leto. Žene reve ni trpelo v njenem gradu med pustim zidovjem; vzame preslico in sede na prosto k nogam križanega Izveličarja vrh Dunajske gore. Od tod je mogla gledati vsaj na cesto, po kateri bi znal priti Ožbald Hintberški, če je bil še živ in ni ječal v sužnosti nevernikov. Kedar se ji utrudijo oči, gledajoče po cesti, ozre se še na podobo Križanega in vroče zamoli iz srca.

Nekega večera sedela predica je zopet pod križem, okoli katerega se je ovijal divji trs. Solnce je bilo zašlo, mirovala je zemlja, iz daljave so se svetili še Dunajski zvoniki. Kar se primaje po cesti star mož z romarsko palico v roci, z romarskim klubkom na glavi. Lasje so mu bili razmršeni in siva brada, lice blede. Utrujen se zgrudi romar pod križem. Predica pogleda usmiljena v obraz tujcu, ki se je oziral s slabim očesom na ženo. Natančneje se

mu ozira predica v obraz, razgrne roki in vsklikne vesela:

„Moj mož! Izprosila sem od Boga, da si se vrnil. Hvala mu za to milost!“

Počasi se oživi utrujenec. Ko zmore zopet, pripoveduje vitez, da so ga bili ranili v boji na smrt, da so ga ujeli neverniki in je ječal dve leti v sužnosti. Končno se mu posreči zbežati, ali pot skoz brezljudne puščave in po tujih deželah mu je bila mnogokrat hujša, kakov sužnjo življenje.

Zadnji kos pota mu je bil vzel vse moči, pogled na dragi Dunaj ga je bil tako zavzel, da je mislil, da mora umreti pod križem.

Zakonca se odločita, da postavita mesto trohnelega lesenega križa umeten kamenit križ. Kmalu je stal vrh Dunajske gore lep spominek, kateri se sveti še zdaj daleč na okolo kot „predica pod križem.“

Po Zöhrer-ju.

Kako je nekdo strah splačal.

V neki vasi — povedal bi lahko ime — pelje steza čez pokopališče in dalje po njivi nekega vaščana, ki ima blizu cerkve svoj dom. Če je bila steza čez njive o deževnem vremenu polzka in mehka, hodili so ljudje vedno dalje na njivo in so teptali posestniku setev, tako da je prihajala pot vedno širja, njiva pa vedno ožja. Deloma si je znal sicer pomagati mož. Po dnevi, kedar ni imel ravno drugega opravka, pazil je pridno. Če je šel kak brezobraznež čez njivo, pa je gledal bolj na svoje

obuvalo kakor na sosedov ječmen, pritekkel je in mu je zarubil klobuk ali je pa poravnal škodo s par klofut. Po noči, kedar je najbolj treba dobrega pota in ga išče tudi vsak, bilo je pa tem huje. Trnje in grmovje, s katerim je hotel kazati gospodar potnikom pravo pot, bilo je vsakokrat kmalu razmetano in pohojeno. Marsikdo ga je razmetaval celo nalašč.

Tedaj si pomore kmet drugače. Hipoma ni bilo več varno na pokopališči. O suhem vremenu in o bolj jasnih nočeh videli so ljudje večkrat, da hodi dolg, bel strah po grobovih. Če je pa deževalo in je bilo tema, slišali so pa stokanje iz mrtvašnice, ali je pa ropotalo po nji, kakor bi bile oživele mrtvaške glave in mrtvaške kosti. Kdor je slišal kaj takega, skočil je hitro skoz bližnja vrata. Kmalu se ni pokazal nikdo več na stezi čez pokopališče, če se je začelo mračiti in je bila zbežala zadnja lastavica v svoje gnezdo.

Nekega dne se je bil pa zakesnil pameten in srčen mož iz bližnje vasi in se napoti po bližnici čez njivo in pokopališče domov. Prijatelji so mu sicer svetovali, naj ne hodi tod, on pa reče: „Če je duh, saj hodim po poštenih potih domov k svoji ženi in k svojim otrokom, hudega nisem storil. Duh, naj bo tudi najhujši, ne more mi nič. Če ima pa meso in kosti, pa nosim dvoje pesti seboj.“ Gre torej. Ko pa pride na pokopališče in stopa mimo drugega groba, začuje za seboj milo ječanje in stokanje. Ko se ozre, glej! vzdigne se za njim kakor iz groba dolga, bela podoba. Bledo je sijala luna na grobove.

Mrtvaška tišina je bila na okolo, le par netopirjev je letalo mimo. Možu vender ni bilo lahko pri srci, kakor je pravil pozneje sam. Rad bi se bil vrnil, ko bi ne bil moral iti ravno mimo strahu. Kaj bi storil? Počasi in tiho gre svojo pot med grobovi in črnimi križi. Počasi pa stoka strah za njim do konca pokopališča, tako je bilo prav, in še s pokopališča — ta je pa bila neumna.

Pa tako je. Ni ga goljufa dosti zvitega, sam se izda. Ko ugleda poštenjak strah na njivi, misli pri sebi: „Pravi strah mora ostati na svojem mestu, kakor straža; strah s pokopališča ne sme na njivo!“ Osrči se torej, obrne se, zgrabi belo podobo s krepko roko in zapazi hitro, da je zgrabil pod belo rjuho za suknjo možaka, ki še ni bil na pokopališči doma. Z drugo pestjo začne tedaj mahati po njem, dokler se mu ni zdelo zadosti. Ker pa radi rjuhe sam ni videl, kam bije, moral je jemati strah udarce, kamor so ravno padali.

S tem je bila stvar gotova. Ni se zvedelo drugega, kakor da je hodil gospodar ječmenove njive par tednov po tem z modrim in žoltim (rumenim) lišpom v obrazu okolo. Ali od te ure ni bilo več videti strahu na pokopališči.

Taki ljudje, kakeršen je bil naš poštenjak, sami so pravi možaki, da prepodé strahove. Želeti bi bilo, naj bi našel vsak goljuf tudi svojo pravico in svojega mojstra.

Svinčnik.

Malo je stvari, katerih bi človek toliko rabil, kakor svinčnik, pa je vendar le malo ljudij, ki bi znali povedati, kako se svinčniki izdelujejo. Stari narodi svinčnika niso poznali v tej obliki, v kateršni je danes, pisali in risali so le z ógljijem ali pa z barvami. V srednjem veku so si prirejali iz cina in svinca majhne klince, s katerimi so risali prvi italijanski risarji.

Za sedanje svinčnike pa ne rabimo več svinca, ker je pretrd in prebledo piše. Črni klinček v lesu zaprt, s katerim danes pisemo in rišemo, je neka ruda, katero imenujejo prirodopisci „grafit.“ Grafit je menj ali bolj čist ogljik, ki se nahaja po Avstrijskem, Češkem, Bavarskem, Ruskem, Angleškem i. t. d. Avstrija ima grafita največ v južnem Češkem okolo Krumlova, potem na Moravskem, Spodnjem Avstrijskem in Gorenjem Štajarskem. Navadno je grafit zmešan z drugimi rudninami takó, da ni za pisavo. Zato je komaj kakih 200 let, odkar ga rabimo. Leta 1664. našli so namreč na Angleškem blizu mesta Borrowdale prvič tako čistega grafita, da so iz njega začeli svinčnike izdelovati. Kmalu se je to orodje ljudem takó prikupilo, da so plačevali v Londonu angleški cent tega grafita po 1680 goldinarjev avstrijske veljave. Ali hkrati je začelo pomanjkovati te dragocene rude, in Angleži so zapovedali, da se ne sme prodajati v tuje dežele. Polagoma je ta ruda popolnoma pošla. Svinčnike so pa narejali takó: Plôče, kakeršne so izkopavali iz zemlje,

žagali so s tenkimi žagami v klinčke, katere so potem vdelovali v okrogle lesene. Ko pa ni bilo več dobiti plôč, začeli so odpadke in drobne grafitove košččke mleti v droben prah, katerega so potem v nalašč zato pripravljenih stiskalnicah (prešah) zopet stiskali v ploče, iz katerih so izdelovali svinčnike na isti način kakor poprej.

Sto let kasneje kakor na Angleškem so napravili tudi po Nemškem tovarne za izdelovanje svinčnikov. A vse te tovarne so morale za drag denar kupovati angleški grafit, ali ga pa dobivati s Španskega. Poskušale so pa tudi rabiti domač grafit, kolikor se je dalo.

Proti koncu preteklega stoletja je Francoz Condé kemično preiskal angleški grafit ter našel, da ima 24 odstotkov ogljika, 8 odstotkov železa in 36 odstotkov glin in apnenca v sebi. S tem se je pokazalo, da bi bilo najbolje čistemu grafitu dodajati glin, da ga veže, ter se potem od njega lahko izdelujejo svinčniki vsakovrstne trdote. Že 1798. leta na razstavi na Martovem polji pri Parizu so bili razstavljeni Condé-jevi svinčniki, ki so se v obče takó priljubili, da so se naglo razširili po vsi Evropi ter nobena druga tovarna ni mogla tekmovati z njimi. Na Nemškem si je posebno tovarna K. Fabrova mnogo trudila, kako bi zboljšala svoje pridelke. A 1847. leta najde Francoz Alibert v Sibiriji velik sklad grafita ravno tako dobrega kakor angleski. Faber in on kupita od ruske vlade za velik letni davek ves sklad sibirskega grafita, in vse druge

tovarne ga morajo kupovati od teh dveh posestnikov.

Ta bogati sklad sibirskega grafita je na gori Batougol blizu kitajske meje. Pot od tod v Evropo je tako draga in težavna, da stane 1 kilogram sibirskega grafita, predno pride v tovarno, že celih 12 goldinarjev.

Predrugačili so dandanes tudi način pridelovanja. Grafit devljejo zdaj v kámene posode ter vlivajo močne žepene kisline nanj. Nekoliko dnij stoji ta zmes; gruda se začne greti sama in razpade v črno blato. Potem se žepena kislina z vodo izpere, pridene se dobro izprana glina in skrbno pomeša takó, da je vsa mešanica popolnoma enaka. Ta zmes se potem tako dolgo suši, da ostane še vlažna kakor testo, stisne se skozi železno pločo, ki ima takó široke luknjice, kakor debeli morajo biti grafitovi klinčki, ki se vdelaajo v les. Na pogled so ti klinčki podobni rezancem (nudeljnom). Na pločah je potem poravnajo in razrežejo v tako dolgost, kakeršni naj bodo svinčniki. Ko je to delo končano, posušé se grafitni klinčki in prežaré v železnih in glinastih trdo zaprtih posodah. Na to se klinčki vdelujejo v les. Če si svinčnik natanko ogledamo, vidimo, da leži grafitov klinček v malem koritci, ki je pokrito z lesenim pokrovčkom. Ta pokrovček je prilepljen na koritce takó lepo, da je videti les, kakor bi bil iz celega.

Največja tovarna za svinčnike v našem cesarstvu je L. in C. Hardtmuthova v Budejevicah na Češ-

kem, ki naredi po več milijonov svinčnikov čez leto in dan.

Kako Nubijani krokodile lové.

Nubijani sicer niso ravno junaki, a vender znajo loviti krokodile, katerih je pri njih jako veliko, na prav drzen način. Dielitz, ki je potoval po Nubiji, slišal je bil o tem in vprašal nekdej kmeta, ki je stanoval blizu brega reke, ali se upa ujeti krokodila. Smijoč se odgovori kmet, da to ni ravno tako težavno. Obljubi mu torej plačila, če mu pokaže, kakó. Kmet hitro zakolje mladega prašiča, nabode ga na kolec, priostren na obeh koncih. Na sredo kolca priveže železno verigo kakih osem do deset čevljev dolgo in priveže za njo dolgo vrv. S prašičem in dvema sulicama stopi v čoln. Malo korakov od nas vrže prašiča v reko. Z brega smo ga gledali.

Še ni bila pretekla minuta, kar se pokaže strašno žrelo krokodilovo, zgrabi prašiča ter izgine. V tem času je bil privezal Nubijan vrv za čoln in tudi sulici na vrvici. Požrešna žival je bila požrla prašiča, ali kolec ji je bil obtičal v želodci, vlekla je torej čoln sem ter tjà, zdaj na to, zdaj na óno stran reke. Kolec v želodci jo je nadlegoval, zato se vzpne iz vode. A Nubijanec ji vrže sulico v trebuh in jo potegne za vrvico zopet k sebi. Ranjeni krokodil se je bil skrtil v tem zopet pod vodo. A komaj se prikaže, zopet ga zadene sulica. Jedenkrat ostane skoraj pol ure pod vodo. Kasneje pa je pri-

hajal na površje večkrat sopst, žrelo je imel vedno na stežaj odprto, kakor bi iskal sape.

Ali vedno nove rane so ga zadevale, kri je rudečila že reko, žival je vlekla že komaj čoln za seboj. V tem hipu še krepko potegne in zmaje čoln tako hudo, da se prekucne Nubijan v vodo. Ali spretno zleze zopet v čoln in nadleguje nasprotnika še dalje. Tako je šlo malone poldrugo uro, dokler ni žival opešala takó, da jo je lovec mogel voditi, kamorkoli je hotel. Priveslá torej na kaj, skoči na kopno in hitro priveže konec vrvi za drevo. Kmalu je bil usmrtil krokodila s sulico popolnoma.

Ko mu plačam pogojeno plačilo, reče mi smijoč se, da bi lovil rad vsak dan tako, ko bi le našel gledalcev, ki bi ga plačevali.

Po Dielitz-u.

Lov na tigre.

Med lovci na tigre stoji gotovo na prvem mestu angleški poročnik (lajtnant) Rice (izgovarjaj: Rajs). Ta junak je napisal posebno knjigo in pripoveduje v nji, da je ustrelil 68 tigrov, 3 pantre in 25 medvedov; poleg tega je pa ranil tudi mnogo teh zverin.

Oborožen z dobrimi dvocevkami prodiral je Rajs z dobrimi gonjači in srčnimi psi v goščo ter iskal tигра v njegovem brlogu. Prvi je hodil navadno šikari (t. j. prvi gonjač), ki je opazoval pazno tigrov sled in je pravil, kam treba iti. Njemu na desni in na levi so hodili Angleži, vedno pripravljene za strel, njim za petami pa najbolj zanesljivi

ljudje z nabitimi puškami, da so mogli izmenjevati izstreljene; za njimi je hodila godba, kakih pet ali šest bobnov razne velikosti, s cimbali in rogovi in nekaj pištol, iz katerih so streljali neprenehoma. Možje s sabljami in dolgimi sulicami so spremljevali godbo. Za njimi so pa hodili fračarji, ki so metali vedno čez glave prednjih kamenje v goščo, s katerim so pojali še bolj kakor oni z godbo, tигра iz brloga. Sem ter tja je splezal tudi kdo na kako drevo, da je opazoval, kam se obrača zverina. Vse krdelo je hodilo prav blizu skupaj.

Tiger si ne upa napasti nikdar ljudij, ki se nanzanjajo s takim vriščem. Kakor divji in neustrašen je, če zalezuje plen, ki ne sluti njegove bližine, tako malo poguma kaže v nevarnosti. Človeka se ogiblje vedno; če ga preganjaš, zbeži kakor strahopetec. Če ga pa raniš, zakadi se sicer kar slep od jeze na sovražnika; če se mu pa bližajo sovražniki tako, kakor smo omenili, po gošči, sme se smatrati za gotovo, da gonjači ne pridejo v nevarnost, naj si bo trsje še tako gosto. Težavno je pa držati ljudi skupaj, ker se razkrope radi, kakor se stvar vrši ugodno. Tako je skočil eden izmed Rajsovih gonjačev nekdanj, ko tигра ni vrisč ni metanje kamenja in gorečih polenov ni moglo spoditi iz brloga, sam z golo sabljo v gosčo; ali malo trenutkov kasneje zgrabil in razmesaril ga je tiger grozovito. Brez pomisleka mu skočijo tovariši na pomoč in prisilijo tигра, da izpusti. Rane, akoravno strasne, vender niso bile nevarne; še marsikdaj je gonil zopet.

Na takem lovu je prišel nekdam Rajssov prijatelj Elliot v veliko nevarnost. S štiridesetimi gonjači sta gonila Angleža ravno po trsji, ki ni kazalo ravno ugodnega lova, in sta bila splezala s svojimi puškami na mala drevesa, da bi počakala, kaj bo prignala gonja. Hipoma spodé lepega tigra, ki se plazi počasi proti njima. Bila sta popolnoma tiha, ali eden izmed njihovih prijateljev, ki je prežal na drugem drevesu, bal se je, da bi ju zalezal tiger, zavpije, naj se varujeta. To je zadoščalo, da je splašilo tigra na drugo stran in sta mogla ustreliti Angleža komaj za njim. Glasno je zarujovel in pokazal s tem, da je ranjen; ali predaleč je že bil v trsji, da bi ga bila mogla zadeti dobro. Nestrpna lovca se spravita za njim bolj hudo kakor previdno. Na čelu svojega krdela sta iskala po gošči; krvav sled ju je vodil. Čez kakih tri sto korakov prideta na planjavo, kjer se je izgubil sled. Nekateri ljudje so bili splezali na najvišja drevesa, ali zaman; po gošči in po grmovji ni bilo videti nič. Počasi korakata Angleža kakih dvajset korakov pred svojci in gledata na tla, ali bi ne našla krvavega sledu. Zdajci se začuje strašno rujovenje, tiger skoči iz jame, skrite v travi, ravno proti Rajsu. Komaj more izprožiti ta na dva ali tri koraka svojo dvocevko na tigrovo glavo, kar skoči zver odvrnjena po poku in dimu, morda tudi po kroglah, s strašnim skokom na Rajsovega tovariša, ki še puške ni mogel nameriti. Kakor blisek se je bilo zgodilo to. Ko priskoči Rajs prijatelju na pomoč, ležal je že ta poč

tacami zverine. V istem trenutku nameri glavni gonjač čuda miren nabito puško. Hitro ustrelil z jedno cevjo, ali zaman; — zdaj je moral počakati. Tiger je bil zgrabil nezavestnega tovariša za ramo in ga je vlekel proti jami, iz katere je bil skočil. Ta strel je moral zadeti zver v možgane, zakaj vsaka druga rana, ki bi ga ne usmrtila takoj, bila bi razdražila strašnega mačka še huje. Rajs sledi torej tigru prav za petami in preži na ugoden trenotek. Nekolikrat je bil že pomeril zaman, zdajci se pokaže ugoden trenotek, izpróži in zadene zver v butico, da se zvali umirajoča na svoj plen. Drugi strel jo usmrti popolnoma, in vesel izvleče prijatelja izpod težkega sovražnika.

Gonjači so bili strašno razburjeni. O prvem naskoku so bili skočili nehoté nazaj; kmalu se pa osrčijo in prosijo lajtnanta, da bi smeli napasti tigra s sulicami. Posebno obupan je bil Elliotov sluga. Na ves glas je kričal, da je gospodar izgubljen, celó ustrelil na tigra, gospodarju v veliko nevarnost. K sreči rana Elliotova ni bila nevarna. Tigrova taca, ki je bila merila na njegovo glavo, bila je spodrsnila ob puški in je ranila le Elliotovo ramo prav strašno. Tako hudo je bila udarila zver, da je razrila s kremplji puško prav globoko in upognila petelina.

Kit.

Človek je sicer majhen in slaboten, če ga primerjamo marsikaki živali, vendar more gospodovati

vsem živalim, kolikor jih je, ker mu je dal stvarnik pamet. Potegniti zna z mrežo ali s trnkom ribo iz globoke vode; smrtna krogla njegova dohiti najhitrejšega ptiča v zraku in najurnejšo žival na zemlji, celó strašnega leva se ne boji, s kroglo ali s sulico zadene kralja vseh zverin, da se valja v svoji krvi. Da, še morskega velikana, kita vé premagati.

Pojdimo v mislih čez široko morje, sami ga poiščimo v njegovem elementu in prepričali se bodemo, kako ga premore premetena sila človekova.

V Hamburgu sédimo na ladjo, ki je pripravljena za lov kitov. Že se bliža pomlad, katera taja leđ po severnem morji, kjer nahajamo največ kitov. Ko pihne dober veter, razprostró mornarji na velikih treh jamborih bela jadra in ponosna ladja splava po Labi. Kmalu pridemo do iztoka; pred nami se razgrne neizmerno morje. Njega valovi igrajo neprestano okoli ladje, bijejo ob deske njene in padajo zopet nazaj. Sedaj je videti mirno in prijazno, ker počivajo nevihte; strašno se pa izpremeni, če ga razburi nevihta. Ravnina, ki se ziblje zdaj tako mirno, izpremeni se v gore in doline, ki se pójajo kakor stolp visoko; črni, belo se peneči valovi dvigajo ladjo ter jo treskajo zopet v brezno, iz katerega jo zopet dvigne nov val. Ali vender se upira nevarnosti, če le ni blizu skal, peščenih klečēt ali brega, na katerem bi se zdrobila. Tedaj so jadra trdo privezana, in ladja leti pred vetrom, akoravno plovejo valovi čéznjo in jo pokrivajo sem ter tjá skoro do cela.

Vedno se pomikamo proti severu. Preko severnega morja in potem proti severovzhodu, v veliko atlansko morje, veslá krmar. Vedno dalje! Dolgo že nismo videli drugega nego nebo in morje. Vedno bolj nas mrazi, akoravno je že doma popolnoma pomlad. Kmalu ugledamo tudi druge ladje, ki plavajo z istim namenom kakor mi v mrzle kraje. Čez več tednov pridemo v Davisov prehod, blizu gronlandskega brega, kjer spustimo sidro v morje in postojimo. Ni še mnogo tednov tega, ko je pokrival morje led na milje široko; z ledenih poljan so padale cele ledene gore v vodo in plavale po morji, nevarne vsakomur, kdor se jim približa. Tudi sedaj še niso izginile popolnoma, ali vender priroda ni videti tako strašna kakor prej.

Na naši ladji je vse čilo in veselo. Pripravljamo se na prihodnje delo, kajti že smo opazili kite. Ali vidite ondu curke, ki se vzdigujejo iz morja kakor vodometi? Tu se svetijo krasno, ker jih sonce obseva; tam v dalji so jednaki dimu, vijočemu se iz dimnika. Na tem spoznavamo, da so kiti blizu; iz nosnic na glavi, skozi katere dihajo, brizgajo vodo, kolikor je pogoltnejo z jedjo, ali če sopejo, tako močno iz sebe, da se slisi šumenje daleč na okolo. Sedaj spusté s krova male čolne, katerih ima naša ladja pet s seboj. V vsakega skoči šest do sedem mornarjev. Stopimo tudi mi v čoln! Čolni odrinejo in se razkropé na razne strani loviti kitov. Zdaj zašumi ne daleč od nas velikanska žival med valovi. Voda se peni, ker jo tepe z repom; vodo brizga vi-

soko iz nosnic. Predržno veslajo mornarji kar najhitreje k nji; veselé se, ker se najajo bogatega plena. Srce nam zatrepeče zaradi bližnje nevarnosti. Ko bi prišel kit pod naš čoln, razbil bi ga na svojem hrbtu; ko bi ga zadel z repom, razdrobil bi ga.

Zdaj smo mu prišli blizu; miren leži na morji, valovom se daje gibati. Že stoji na prednjem konci našega čolna harpunir; s harpuno v roci opazuje kita. Tako imenujejo kopje, kaka dva metra dolgo, z debelim lesenim držajem, jekleno ostjo in kljukami na konci. Nekaj korakov še veslaj mornarji, potem prestanejo; na vso moč vrže harpunir svoje orožje. Zadel je kita; curek krvi nam priča to. Ko začuti rano, spusti se žival po bliskovo v globočino. Ali vrv gre za njo, privezana na konci harpune; hitro in lahko se odvíja z motovila v čolnu. Ali v globočini kit ne more bivati dolgo. ker mora zopet sopsti. Znova pride torej na vrh. Komaj se pa prikaže, zadevajo ga nova kopja. Zopet se potaplja, ali zopet prihaja vedno slabejši na vrh. Kmalu se upa čoln še bliže k njemu. Sulice mečejo vanj in ga končno usmrté. Ali varujmo se ga, naposled še pokaže svojo moč. Curki vode in krvi mu prše iz nosnic; besen bije z repom okolo sebe, da brizga voda visoko v zrak. Potem potihne, leže na stran in pogine.

Komaj je bila zadeta harpuna kita, vzdignili smo v čolnu zastavico. da oznanimo svoji ladji, kako smo zadeli plen. Ko nas opazijo z ladje, poskačejo ljudje, kolikor jih le more, v čoln in veslajo hitro k nam. Mrtvi živali potegnejo vrvi okolo vratu in

repa ter jo vlečejo k ladji. Nekaj mornarjev skoči potem iz čolna na kita. Na čevljih imajo krampeže, da ne polzé, pa začnó sekati mast ž njega. Evropci njegovega mesa ne rabijo. Pojdimo za njimi, da si ogledamo kita.

Po zunanjosti je popolnoma podoben ribi; nekaj so ga imeli tudi za ribo. Prav za prav pa pripada dojivkam, ker ima rdečo, gorko kri, sope s plučami in dojí svoje mladiče. Po velikosti pa prekaša vse živali po kopni zemlji in po morji. Dolg je šestnajst do dvajset metrov, širok pa do štirinajst metrov. Težo njegovo smemo ceniti na petdeset tisoč kilogramov. V prejšnih časih, ko té živali še niso lovili tako, in je mogla tedaj živeti dèlj ter dorastala popolnoma, pravijo, da so ujeli sem ter tja kita, dolgega po štirideset metrov in težkega do sto in petdeset tisoč kilogramov.

Ko izsekajo mornarji mast, jezik in tako imenovano ribjo kost ter spravijo vse to na ladjo, pusté vse drugo v vodi, kjer požro vse razne živali. Mast, iz katere se napravlja v Evropi olje (ribje olje), spravijo v sódove in jih napolnijo do sto z mastjo jedne živali. Dobiček od srednjega kita računijo navadno na tritisoč goldinarjev; velik kit je pa vreden tudi po sedemtisoč in petsto goldinarjev. Seveda ne smemo pozabiti, da tudi oprava in vzdrževanje ladje za lov na kite velja veliko. Ali mornarji še niso zadovoljni, če ujamejo jednega kita. Če je le mogoče, skušajo ujeti tri. Šele potem

se vračajo veseli v Evropo. Seveda se jim pa ne posreči vselej, da bi jih ujeli toliko. Po Meyer-ji.

V puščavi.

Iz Kordofana, ki se razprostira kakor zelenica v puščavi med Visoko Nubijo in Darfurom, hotel je potovati trgovec z nekaterimi svojimi sužnji v Egipet, da bi zamenjal živo svoje blago z obilim dobičkom za druge trgovino. Pot ga vede po neizmerni peščeni pustinji Koroski. Oprezen je vzel s seboj potrebnega živeža, posebno datelnov, suharčkov, leče, čebule in polnih mehov vode. Tako preskrbljen odpotuje s svojo karavano. Ali komaj mine osem dni, pride sam, brez velblodov, brez sužnjev, brez blaga v El Obeid, v glavno mesto Kordofansko. Ni bil več čil in čvrst, kakeršen je bil odšel, ampak živemu kostenjaku jednak, upehan, divjega pogleda, kakor bolan na duhu; govoril je nerazumne besede. Šele za nekaj dni počitka okreva toliko, da se dobro zavé in more poročati prijateljem o nesrečnem potu.

„Ni ga Boga razven Boga, in človek se mora klanjati najviši volji; moja nesreča je bila zapisana v knjigi usode, kako bi ji bil mogel uteči? Vsi veste, prijatelji, saj ste me videli, kakó sem odpotoval iz El Obeida; zdravi, krepki sužnji so me obkrožali, mnogo lepih velblodov je bilo bogato obloženih z blagom; mehovi za vodo so bili polni in dobro zavezani; veselega srca sem se mogel odpraviti na

pot, katero sem bil hodil že trikrat. Vročina je bila sicer velika; ali vajeni smo bili težav, poznali smo pustinjsko solnce, upirali se žarkom njegovim. Jahali smo počasi in molčé, da smo varovali moči in nismo budili žeje. Drugi dan nas je vedla pot pet ur čez kamenite griče in ozke kamenite soteske proti studencu El Mora. To je sicer velik in globok studenec, ali v njem je bilo le nekoliko blatnega ostanka. Zvečer dospemo srečno v vodoviti Vadi, katerega ohranja Allah svojim vernikom vedno zelenega, da nahajajo tam miru in krepila. Tretji dan nam je bilo na levi strani sivo, blede granitno kamenje Nubijske dežele. To je dom orlov in jastrebov, ki so prežali lačni, ali ni padlo kako živinče, ali nismo zaklali katerega. Toda Allah nam je bil skazal milost; krepko hodimo dalje. Tretji dan se nam izgubé goli hrbtovi izpred očíj; peti dan nas je obkrožalo nepregledno suho zemeljsko morje. Vročina je bila vedno hujša; ali poznal sem pot že prej dobro, mogel sem tolažiti sebe in svoje sužnje, da najdemo še pred solničnim zapadom kotel vode, katero nam je pripravila priroda sama, da okreпча žejnega potnika in zbira vodo, katero pošilja Allah. Meh za mehomo smo že bili izpraznili, le varčno sem smel dovoliti, da se odveže nov. Velblodi so že morda poznali kraj, kjer se napajajo; sami so pospeševali korake. Ali zél duh prevara živali in ljudi. Posoda je bila prazna in suha. Obilica velblodjeka okolo studenca je pričala, da so tu pred kratkim počivali Beduini. Tudi mi prenočimo tu, ali videti smo morali, da se je skrčilo število naših mehov na pol.

Zjutraj na vse zgodaj, ko je oznanjal komaj prvi žarek na vzhodu, da prihaja dnevna luč, odpravimo se in potujemo neprestano do poludne. Zdaj je pa bila pošla naša moč; iskali smo sence za zevajočim dromedarjem in pod razprostrtim šotorom, ali še tla pod nami so žarela, in zemlja je puhtela v nas vročo svojo sapo. Šele ko se je nagnilo zapadno solnce do roba nebeškega šotora in je sipalo mènj nevarne žarke na nas, odpravimo se dalje in potujemo, dokler nam črna temà ne zabrani pota.

Bil je šesti dan po našem odhodu. Zadnja noč je bila soparna, spanec ni bil okrepčal nikogar. Tesnega srca je zasedel vsakdo velbloda, „ladjo pustinje“, ali žival je stopala le nerada in lena. Veselo srce in navdušenost, ki je bila ostala do sedaj jednaka, začne slabeti; težko in počasi smo dihali, da bi zajemali več zraka. Rdečkast oblak se je kazal na obnebji kakor ognjeno morje; ta oblak je menda lovil sveži jutranji veter in ga ni puščal do nas. Grozna tišina in grozen mir je vladal po zraku. Potovali smo po žareči peči, ki se je razprostirala pred nami brez izhoda in se grela čimdalje bolj. Zdelo se nam je, da se nam je približalo solnce in nam pošiljalo svoje moreče žarke na glavo. Pesek je žarel; skoro bi bili mogli misliti, da bode začel goreti. Pripogibal sem se pod težo soparice. Akoravno sem komaj še sopel in gledal z vnetimi očmi, akoravno je bila polt suha in je pokala kakor suha njiva, vendar sem priporočal Allahu svojo rešitev in hodil dalje. Upal sem, da najdem kaj terebint,

mimo katerih je šel smrtni angelj, ki se nam je bližal, kakor sem opazoval. Ko so že padali velblodi od same utrujenosti, in sem se komaj še držal po konci na svojem velblodu, približa se nam hitro rdeči oblak, ki je stal do sedaj miren nam nasproti: pesek se je razril v svoji globočini; solnce obledi, ali vročine ne izgubi, veter potegne prav hudo. Zdelo se nam je, da nas pogoltne ognjeno morje. Ustna so mi bila suha, lasje na glavi so se ježili, oči so mi kar kipele iz glave. Samum, poslanec smrti, hudobni sovražnik potnikov v puščavi, ni šel mimo nas; zakadi se v nas in nas hoče zadaviti. Prebili smo vse bolečine zavržencev v peklu, klicali Allaha na pomoč.

Umrjochi človek ne sme gledati smrtnemu angelju v obraz. Zavijem se v burnus in se vržem na tla. Sužnji store po mojem vzgledu, tudi velblodi padejo sami na kolena in stikajo glave. Veter je bučal hudo nad našimi glavami. Ležali smo dolgo uro med smrtjo in življenjem. Ležeče na žarečem pesku, mučila nas je pekoča žeja. Nikdo se ni upal geniti ali ozreti se; strupena sapa bi mu segla v prsi in ga zadušila, če bi bil skusil vzdigniti glavo.

Končno se nam je dozdevalo, da je potihnil veter; potegnem glavo iz plašča in se oziram plaho. Puščava se je pokazala zdaj šele do cela razdejana; itak mrtva priroda je bila videti smrt sama. Velika peščena ravnina z otrplimi valovi je bila videti kakor morje, katero so razorali valovi, ki je pa otrpnelo hipoma. Nebo je bilo mračno, bledormeno; sem ter

tja se je pa že kazala čista modrina. Stečem k sužnjem, da jim naznanim konec nevarnosti. Jeden izmed najslabših je bil tako spehan, da je komaj mogel govoriti; še tisti večer izdihne dušo svojo. Bil je gotovo najsrečnejši izmed nas vseh.

Velblodi so bili zopet na nogah, krulili so od samega veselja. Mi pa otresemo pesek, s katerim smo bili posuti, in dihamo prosteje; tudi zrak, čist in jasen, zdel se nam je bolj svež nego pred nevihto, akoravno je bil še vroč. Najprej smo želeli ugasiti gorečo žejo, in jaz sem moral delati na vso moč, da sem odgnal sužnje od mehov, na katere so planili brez pomisleka. Hotel sem prihraniti najboljše in izprazniti le že načete; ko jih pa ogledam, kolik strah! bili so prazni. Skočim k največjemu in najboljšemu, tudi ta je prazen kakor vsi drugi.

Tako sem stal sredi puščave. Komaj sem bil utekel strupenemu vetru, že mi je bila druga smrt pred očmi. Brezupnost me obide; pešajo mi čuti, izgubljam pamet. Sužnji, zevajoči od žeje, gledajo me zbegano, prosijo milosti. Gledé na strašno nesrečo, proti kateri človeška moč ne more nič, izgubil sem srce, potrpljenje, vso opreznost. Strgam si turban, pulim si brado in zarjovem kakor jezen lev. S sužnji sem klical vode. Žejen sem bil, a kamor pogledam, povsod le suh, vroč pesek; dihal sem sam ogenj. Sužnji še niso umeli vse nesreče; gledali so me tiho začudeni; mislili so menda le, da si hočem prihraniti vodo za sebe samega; ali še godrnjali niso, saj so videli, da sam obupujem. Hi-

poma se spomnim malega mehu, katerega sem bil spravil pod volnemo plahto na dromedarji. Upanja zvezda mi zasveti. Hitro skočim k živali, plahto in sedlo vržem raz njo, in glej, posodica je bila še polna. Bog je velik in milosten! Meh nastavim na goreča usta, na vso moč in premišljeno se moram braniti, da ne izpijem vse vode. Hitro skrijem in zavarujem, kar je še ostalo vode; nisem smel delj tratiti časa. Skočim na najboljšega dromedarja, ne pogledam ne naprej ne nazaj, pa krenem nazaj po istem potu, po katerem sem bil prišel. Sužnje priporočim Allahu, kaj bi hotel ž njimi? Za tri dni trdega jahanja pridem blizu grenkega studenca, ali nisem ga iskal, saj sem vedel, da mu je samum posušil vodo. Ali tudi moja voda je pošla. Četrti dan že moja zvesta žival ni mogla ni za korak dalje. Zakoljem dromedarja, slastno se nasrkam njegove krvi. Potem priporočim Allahu svojo dušo in se pripravim na smrt, saj ji nisem mogel uteči. Jedno uro še begam po pesku, kar se zgrudim utrujen na tla. Tako sem skušal riniti naprej, ali kaj je takšen kratek pot proti neizmerni puščavi! Proti večeru se zavijem v burnus in ležem, meneč, da ne vstanem več. Zdajci začujem ropot, kakor bi se bližala karavana. Bili so trgovci iz Berbera, ki so si napravljali tabor blizu kraja, kjer sem ležal. „Allah je velik!“ vzkliknem in se vlečem k njim. Okrepčali so me z jedilom in s pijačo; ali niso mi mogli dati kapljice vode na pot, kaj šele polnega meha. Vender so mi dali velbloda, ki me je prinesel v dveh

dneh k vam, prijatelji. Ker nisem mogel gasiti žeje svoje, zadnji dan tudi nisem mogel jesti. Na smrt utrujen sem že končno sedel na svoji živali, skoro sem padel ž nje. Moč mi je zdaj pošla. Ta pot je bila zadnja v mojem življenji.

Po Grube-ji.

Lov na medveda v severni Ameriki.

Slavni Gerstäcker pripoveduje o lovu v Ameriki tako :

Okolo desete ure zjutraj najdemo jamo, katera se nam je zdela vredna, do jo preiščemo. Napravimo si torej plamenic od borovega lesa. Indijanec in jaz se odločiva, da pojdeva vanjo. Moj prijatelj Erkswine z drugima Indijancema je bil legel k ognju. Zadnje štiri dni je bil lazil zaman po tolikih pečinah, da ga ni mikalo iti še v to. Votlina je bila spočetka kaj ozka, počasi se pa razširi. Nekaj časa greva po nji. Kolikor se je videlo, hodil je že prej kdo po nji, nahajala sva sledove obleke in kosce oglja.

Zdajci nama ustavi korake nepričakovan pogled. Iz temine zasije, razsvetljen od plamenic, človeški kostenjak, in poleg njega vidiva medvedove kosti. Puška, zarjavela na debelo, nož, razjeden do malega od rje, ležala sta poleg kostenjaka; nekoliko steklenih koral, ki so bile raztresene po tleh, pričalo je, da je to Indijanec, ki je bil pal tukaj samotni in hraber po smrtnem boji. Da je bil prodal življenje jako drago, pričale so medvedove kosti poleg njega.

Kostenjak je bil še skoro cel, le nekoliko manjših kostij ni bilo videti; podgane ali pa kače so jih bile menda raznesle. Moj Indijanec pokaže tiho na kost desne rame, katero je bil zlomil medved v boji; mož je ležal na levi strani kostenjaka. Kar stresal naju je ta pogled. Tu so bili ostanki človeškega trupla, ki trohni že mnogo let v temni globini, in poleg njega sledovi nog istega človeka, utisnjeni v mokra tla, kakor bi bil stopil ravno tja.

Hotel sem iti molčé dalje, ko mi položi Indijanec roko na ramo in zmaje z glavo. „Duh rdečega moža je v jami; Vahiga ne gre dalje“, reče v slabi angleščini. Nobena moč na zemlji bi ga ne bila spravila dalje. Kažoč na kosti, reče mirno: „Kosti tega rdečega človeka so kosti velikega glavarja; medved si ne išče brloga, kjer spi lovec!“

To se mi samemu ni zdelo neverjetno, sam nisem hotel dalje; kar sem bil videl, pretreslo me je preveč. Vrneva se, ostankov mrliških se še ne dotakneva. Zunaj najdeva Erkswina samega, druga dva Čerokeza (ime indijanskega plemena) sta bila šla na lov. Poveva mu, kaj sva našla; ali ni ga mikalo iti gledat.

Isti dan najdemo še tri jame, ali v nobeni ni bilo medveda. Bilo je okolo druge ure popoldne, ko vzdigne moj pes nos visoko v žrak, postoji nekoliko, zalaje kratko pa zamolklo ter skoči po gori nizdolu. Poslušamo in zaslišimo razločno pasji lajež; psi so prišli ob reki nizdolu. Erkswine zavpije vesel: „Zdaj pa imamo medvedjega mesa za večerjo!“ Skoči

za psom, da bi prestregel óne druge, ki so prihajali vedno bliže. Kmalu sem bil pri njem, in ni trajalo dolgo, ko prihruje medved iz gošče. Pred skalo postoji, Erkswine ga pozdravi s krogeljo. Prav tik mene skoči naprej; tudi jaz ustrelim; ali hitro nama izgine izpred očíj. Pse je pa osrčavala najina bližina in strel in krvav sled. Srditi skočijo za njim in za nekaj sto korakov ga ustavijo. Niti utegnila nisva pušk nabiti. Hitela sva na kraj, kamor sva ravno prišla o pravem času, da sva videla, kako je ravnala zver s psi. Štirikrat je mahnila s taco, in štirje najboljši psi so bili mrtvi. Ali drugi so se zaganjali tem huje vánjo; tudi ko bi bile najine puške nabite, ne bila bi mogla streljati.

Ravno je krvav in tuleč odletel velik rjavec, ki je bil jezno zgrabil medveda, katerega je pa zadela strašna taca, kar zakriči Erkswine: „Varuj pse!“ vrže puško od sebe ter skoči z nožem v roci na medveda. Jaz sem bil na njegovi strani. Ko naju zapazi medved, otrese se s strašno močjo psov. V tem trenutku mu zabode moj tovariš nož v stran. Po bliskovo se obrne zver, zgrabi in vrže ga. Samo jedenkrat zavpije Erkswine, ali strašno. Skoro obupan, zabodem medvedu na vso moč širok nož trikrat v život; še mislil nisem, da bi skočil nazaj. Ko sem zbadal v tretje, obrne se medved, le videl sem še, da je mahnil po meni, hotel sem se ogniti udarcu, kar me prešine bridka bolečina; brez zavesti se zgrudim. Ko se zavem, lizal mi je moj pes kri z obraza; hotel sem vstati, ali nisem mogel:

tako me je bolela leva stran; leve roke še geniti nisem mogel. Komaj se sklonem. Moj Bog, kako je bilo okolo mene! Medved je ležal prav tik mene, ne tri čevlje od njega pa Erkswine — otrpel in mrzel.

Od groze zavpijem ter skočim na noge, pa k njemu. Ležal je v krvi, obraz je bil razmesarjen, desna rama skoro odtrgana od telesa. Okolo njega je ležalo pet najboljših psov z razparanim trebuhom, razdrobljenimi kostmi. Medved je bil tako polit s strjeno krvjo, da ni bilo moči razločevati njegove barve. Sam sem bil slab, da bi se bil kar zgrudil, leve roke nisem mogel geniti, vender je bila samo spahnjena; toliko sem čutil, da zlomljenega ni nič.

V tem je bilo zašlo solnce. Upal sem, da so slišali drugi lovci streljanje in lajanje. Nastala je noč, nikogar ni bilo. Kličem, vpijem ves obupan; nikdo me ne čuje. Poskusim ukresati ogenj; leva roka je bila zatekla tako, da ni bilo moči kresati. Brez ognja, v takem položaji, dolgo mrzlo noč, to bi me bilo končalo. Iz hrbta svoje srajce — spre-daj je bilo vse krvavo — iztrgam kos, naspem smodnika nanj, pomanem ga z desnico, naspem nekoliko smodnika v puško ter ustrelim na kos, ki se zažge takoj. Nagrebel sem suhega listja in pihal, da je začelo goret. Naberem nekaj suhega šibja in si stežka zapalim ogenj.

Bilo je že temno. Stopim zopet k mrtvemu prijatelju, ležečemu kakih pet korakov od ognja. Že je otrpneval; zaman sem skušal iztegniti mu

roke, tudi oči se niso hotele zatisniti, če sem polagal tudi kamenčke na trepalnice.

Psi so bili lačni. Z nožem razparam medvedu trebuh, potegnem drob iz njega ter ga vržem psom. Prijateljev pes je pa sedel k mrliču, neprestano ga je gledal v obraz, medveda se še doteknil ni.

Da bi priklical pomoči, nabijem puško dvakrat in ustrelim — ali zaman! Po gozdu je bilo tiho kakor v velikem neizmernem grobu. Meni je bilo kaj slabo, večkrat sem moral bljuvati, rana me je bolela strašno. Zavijem se v plahto, ležem k ognju in pozabim vsaj svoj žalostni stan. Ne vem, sem li spal ali se nisem zavedal; spominjam se pa, da se mi je senjalo. Bil sem doma v postelji, mati pa mi je prinesla čaja in mi polagala roko na prsi; slišal sem kričeče otroke na ulici, videl sneg po strehah, zdelo se mi je, kakor bi bil zunaj strašen mraz.

Najhujšemu sovražniku ne želim, da bi se vzbodil kakor jaz. Moj pes je bil legel k meni, nos mi je bil položil na prsi, ogenj je bil že dogorel, mrzlica me je tresla, volkovi so tulili strašno okolo mrličev. Duh še živih stvari jih je sicer strašil, ali vender niso hoteli puščati plena. Komaj sem se mogel gibati. Vender se dvignem, da vržem še nekaj drv na žrjavico. Ko vzplamti ogenj, zdi se mi, kakor bi oživel blede krvavi obraz mrličev; pazno ga ogledujem; varale so me oči. Glasneje in huje zatulijo volkovi; moji psi, katerih sem imel še šest pri sebi, odgovarjajo jim. Ali jezno ni lajajo, kakor bi klicali sovražnika; zdi se mi, da tožijo za mrtvimi tovarisi.

Da bi prepodil volkove, in poskusil še po noči poklicati pomoči, stežka nabijem puško in ustrelim trikrat. Kdo popiše moje veselje, ko slišim trikratni strel za odgovor! Nabijal sem puško in streljal, dokler mi ni pošel smodnik. Danilo se je že, kar zaslišim streljanje blizu sebe.

Mož, kateremu se je razbila ladja, pa plava na jedni sami deski po morji, ne napenja huje glasú, da prikliče mimo plavajočo ladjo, nego jaz. Káko veselje, človeski glas mi odgovori. Kmalu zarenče psi. Vahiga stopi iz grmovja.

„Kaj!“ zavpije prestrašen, ko ugleda strašni prizor. Hitro pa stopi k Erkswinu in ga pregleduje, ali žalosten zmaje z glavo. Potem stopi k meni in preišče natanko mojo levico. Ne reče pa besede, roke dene pred usta in zavpije glasno in jasno na óno stran, od koder je bil prišel. Kmalu mu odgovori krik iz bližine, in ne traje dolgo, pa pride moj prijatelj Konwell in več Indijancev prijateljev ž njim. Žalosten mu podam desnico in povem na kratko, kaj se je zgodilo. Starec me pokara in méní, da se mi godí prav. „Nevarno ravno ni, zabosti medvedu nož v trebuh, kadar pade in ga psi prijemajo; če pa že leží nekaj časa in šele potem ugleda človeka, najhujšega sovražnika svojega, zakadí se, kar se more, jezno vanj, in gorjé mu, če ga doseže!“ Seveda me je lahko karal, saj ni videl, kakó je padal pes za psom; ko bi bil čakal še pet minut, ne bil bi ostal nobeden živ; kdo vé, ali bi se ne bila zakadila zver venderle še v naju?

V tem so izkopali Indijanci s svojimi sekirami grob. Mrliča zavijejo v plahto, položé ga vanj ter ga zagrebejo s prstjo in težkim kamenjem. Stari Konwell pa poseka nekaj mladega drevja in preprosto zagradi gomilo. Kar groza me je izpreletavala pri tem poslu. Opravili smo kratko molitvico. Mene je pa obhajala vedno misel, da bi me bili zakopali isti ljudje, ko bi bila zadela smrt mene mesto Erkswina, prav takó hladnokrvno v grob in navalili kamenja na mene kakor na njega. Kdo bi se bil brigal zato, ali bi ležal jaz pod kamenjem ali on? Kakor jaz je bil tudi mladi Erkswine sam v tujem delu svetá. Pred nekoliko leti je bil prišel v Ameriko. Morda njegovi sorodniki in prijatelji ne zvedó nikdar, kakó je umrl. Koliko tisoč jih pomrje takó v Ameriki, o katerih nikdo ne čuje več. K večjemu mesec dnij se vé, da so živeli kdaj.

Ko je ležal mrlič pod zemljo, pride Vahiga s starim Indijancem k meni in si ogleda mojo ramo. Vahiga me prime za roko in jo pregiba, drugi mi pa gleda bistro v obraz. Bolečine so bile sicer hude, ali vender ne zinem besede.

Hipoma me prime Indijanec za roko in mi položi levico na ramo, Vahiga me zgrabi čez pas, óni pa potegne na vso moč. Strašno me zabóli, da skoraj omedlim. Ali ne dolgo, bolečina poleže, vender pa zastokam, akoravno nisem hotel. Konwell me vprasa, ali znam jezdití. Ker pritrdim, pomorejo mi na konja. Starec vrže medvedovo kožo in nekaj kosov njegovega mesá na svojega konja, in počasi se napotimo domov. Pse in ostanke medvedove smo prepustili

volkovom in jastrebm. Spotoma sem trpel strašne bolečine, a tožil nisem; želel sem samó počitka.

Ko se je zopet mračilo, bilo je še štiri milje pota do Konwellovega dóma. Uro pozneje, nego se je storila noč, pridemo tja. Ko stopim v sobo, zgrudim se spehan na posteljo; mnogo sem prebil, predno sem ozdravel popolnoma. Ali krvavi spomin me je sledil povsod; lovskega življenja sem bil sit. Dozdevalo se mi je, da me čaka usoda, naj umrjem samoten in zapuščen v goščavi pragozdni. Stara želja po domovini se polasti boječega mojega srca. Za nekoliko tednov se poslovim od Amerike.

Kraljevič Marko.

Po národnih pesmih jugoslovanskih.

Národom jugoslovanskim se je med vsemi junaki najbolj priljubil kraljevič Marko; njegovo ime slavi pesem od Triglava do Črnega morja pa do grškega zaliva. Postal je prav národen junak, katerega je okrasila domišljija národova z vsemi prednostmi, kolikor si jih le more izmisliti o ljubljenci svojem. Njemu se še dandanes pripisuje mnogo tega, kar se je vršilo v poverji iz časov poganskih.

Da je bil kraljevič Marko nekdam Slovencem prav takó znan, kakor še danes Srbom in Bolgarom, dokazujejo nam národne pesmi slovenske, katere so se nam še ohranile. V mnogem oziru pa ga je izpodrinil drug junak, katerega se je oklenilo srce slovensko tem bolj, čim večjega pomena je bilo njegovo delovanje za naše pokrajine. Kralj Matjaž, o

katerem národ pripoveduje, da so bili za njega pravi „zlati časi“, vrnil se je na mesto njegovo; kajti ta je bil v srednjem veku večje važnosti za blagost naše domovine. Srbi pa so verno ohranili spomin Markov, ker jim je bil za turške bede in tujega nasilstva vzvišen vzor boritelja za národ, za pravico, za resnico in vero. Kdor je kdaj čul slepca tožnim glasom pevajočega o tem junaku, slišal je iz glasa njegovega vso žalost in vso bedo, katera je trla srce nesrečnemu ljudstvu do naših časov. On mu je bil tolažnik, on je hrabril mladino v boji proti sovražniku. Kadar je po gorah balkanskih v revni koči zadonela pesem o Marku, kakó je tiral Turčina, kakó je branil vdove in sirote, tedaj so se iskriale mladeniču oči, trdneje se je handžara oklepala roka in marsikdo je prisegal o taki priliki, da bode ostal zvest branitelj národu in veri. Kakor so nekđaj Spartanci popevali Tirtejeve pesmi v boji za dom, takó so korakali Srbi, pevajoči o Marku, v boj za zlato svobodo.

Marko, sin Vukašinov in Jevrosime, porodil se je v Skadru na Bojani. Pred rojstvom njegovim se je sanjalo materi, da je rodila zmaja, kateri je sekal Turkom glave. Največji junaki srbski so se zbrali pri krstu njegovem in mu nadeli ime Marko.

Jedva doraste mladenič, pošlje ga že oče na pašo z živino, jedí mu pa ne dá s seboj, češ, da bi se vadil zgodaj trpeti lakoto. Drugi pastirji so se rogali slabotnemu otroku; namesto njih je moral vračati čedo, oni so se pa veselili; joj njemu, če se

je kaj upiral, marsikatero gorko je dobil od svojih tovarišev. Trdosrčeneži mu niso privoščili niti trde skorje kruha. Objokan in obupan zbeži torej od neusmiljenih drugov in bega po planini. Kar zapazi na trati, kamor je solnce najhuje pripekalo, mlado dete, speče v vročini. Do srca se mu usmili revče; hitro steče v gozd, nalomi košatih vej in jih potakne v zemljo okolo spečega dečka, da mu napravi hladne sence. Sam pa sede pod drevó ter premišljuje o hudobnih pastirjih in o svoji živini. Kar pride na trato Vila s planine. Ko zapazi mati svoje dete speče v hladni senci, razveseli se in pravi pri sebi: „Ko bi vedela, kdo je napravil senco mojemu sinku, dala bi mu, kar bi hotel!“ V tem zapazi Marka in zvé od njega, da je on dobrotnik otrokov. „Kaj pa hočeš za to, da si napravil senco mojemu sinku?“ „Ej, sestra, kaj bi te prosil, saj mi ne moreš dati, česar bi rad!“ „No, kaj pa hočeš? Le povéj mi!“ Revež je mislil vedno le na pastirje, kateri so ga topli takó neusmiljeno; zató reče, da bi bil rad takó močen, da bi ga pastirji ne mogli več strahovati. „Ako nečeš drugega, lahko ti pomorem“, odgovori Vila. Nató mu dá piti mleka in pravi: „Poskusi, ali moreš vzdigniti tá-le kamen.“ Blizu drevesa je ležal kamen, težek dvanajst stotov. Marko zgrabi kamen, ali ne gane ga še. Vila mu dá torej drugič mleka. Marko se napije in vzdigne kamen. Ali še tretjič mu dá Vila mleka, in Marko vrže kamen takó daleč, da ni mogel videti več, kam je padel. Vesela njegove moči, dá mu hvaležna mati še mleka

za požirek. Nató ga vede na vilinski dvor in mu reče, naj si izbere konja, kakeršnega si hoče. Marko pa ne vzame kar prvega, temveč si jih izbira. Prvega prime za rep in ga potegne iz hleva. Takó jih poskuša več. Napósled ugleda šarca, konja mršavega, pisanega. Poskusi tudi njega. Ali konj se uprè na noge in obstojí kakor priklenjen, še geniti ga ne more mladenič. Vesel vzklikne Marko: „Ta bode zame, tega mi daj!“ Vila mu ga dá, a potem ga še vede v orožnico, podari mu popolno bojno opravo, sabljo damaščenko in dve bodali, pa reče: „Ako ti bode kdaj huda pela, le pokliči mene, Vilo s planine, pomagala ti bodem!“

Lepo se zahvali dečko, pa jaha domóv. Oče in mati sta ga bila vesela, vender je še moral po živino. Ko pride do pastirjev, začnó ga zmerjati in ga hočejo bití; Marko pa zgrabi prvega, potolče ž njim druge ter žene svojo čedno domóv.

Jedva je imel dvanajst let, jaše z bratom Andrejem na Kunar planino. Tri dni se potikata okolo brez jedí in pijače, dokler ni mogel Andrej trpeti več lakote in žeje ter gré v krčmo, da si kupi jéla in pila. Tam ga pa upijani Roša harambasa in ga ubije. Marko čaka brata tri dni na planini. Ker ga pa le ni, gré v krčmo in pogubi harambašo in šestdeset njegovih tovarišev.

Kesneje ga pošlje oče v Prizren na carjev dvor, da se izučí junaškega vedenja. Bil je bistra glava, naučí se vsega, kar treba junaku. Junastvom in razumom svojim se prikupi carju Dušanu, in ta si

ga izbere pisarjem. Pisal je „knjige carostavne“; vedel je za vse naredbe carjeve.

Dolgo je gospodoval car Dušan Silni. Ko pa zbolí, pozove žena Vukašina in vso gospodo v Prizren, da zvedó zadnjo oporoko carjevo. Vladika Nedeljko izpové Dušana, in ta pokliče Vukašina k sebi, rekoč: „Tebi, Vukašin, priporočam národ in vojvode, tebi priporočam sinka Uroša. Jedva štiri-deset dnij mu je. Namesto njega vladaj ti, da dorase, potem pa mu izróči carstvo!“ To so bile zadnje besede mogočnega carja.

Vladal je tedaj Vukašin. Kmalu pa se ga loti želja, da bi sam zacareval. Ko Uroš dorase, potegnejo se nekateri vojvode zanj. Ali greh je prelivati kri; zató pripravijo Vukašina in brata njegova Gojka in Uglješo, katera sta tudi carstvo terjala záse, in Uroša, naj se zberó na Kosovem polji, da se dogovoré, čegavo je carstvo.

Na določeni dan se zberó na Kosovem polji poleg cerkve Samodreže štirje taborji, Vukašinov, Gojkov, Uglješin in Urošev. Ker se ne morejo pogoditi, dogovoré se, da pošljejo poslance v Prizren po vladiko Nedeljka, kateri je izpovedal in obhajal umirajočega Dušana; on jim naj pové, čegavo je carstvo. Nedeljko pa odgovorí: „Carja nisem vprašal o carstvu, ampak le o grehih njegovih. Pojdite v grad Prilip k Marku; on je pisal knjige carostavne, on vé, čegavo je carstvo. On bode povedal resnico, ker se ne bojí nikogar, razven Boga istinitega.“

Pokličejo Marka. Pred odhodom ga še opominja mati: „Ne govori krivo, niti za očeta, niti za strijca. Bolje ti izgubiti glavo, nego ogrešiti dušo svojo!“ Sin vzame knjige carostavne, sede na šarca in jaha na Kosovo.

Oče in strijca mu obetata carstvo, ako bi govoril njim na ljubo; ali Marko ne pogleda nobenega, pak ide k Urošu. Drugo jutro se zbere gospôda k maši, po maši pa prečita Marko knjige in razsodi: „Carstvo je Uroševo! Od očeta je ostalo sinu, njemu je car sporočil carstvo, ko je umiral.“

Razkačen skoči Vukašin po teh besedah na noge, potegne handžar izza pasa in hoče posekati sina. Sinu pa se ne spodobi bojevati se z očetom, in Marko beži pred njim okolo cerkve. Trikrat priteče okolo, kar se začuje glas iz cerkve: „Beži v cerkev, da ne pogineš od očeta za pravico božjo!“ Vrata se odpró sama in se zopet zapró za njim. Vukašin pa mahne v svoji jezi po vratih, in glej čudo, poredí se kri. Prestrašen zavpije oče: „Joj, sina sem umoril!“ Iz cerkve pa se čuje glas: „Marka nisi posekal, ampak angelja božjega.“

To razljuti Vukašina še bolj; ljuto preklinja sina svojega: „Sin Marko, ubij te Bog, da ti ne dá ni groba ni poroda, da ne pustiš duse, dokler nisi sluga turškega carja!“ Takó kolne oče, car Uroš ga pa blagoslavja: „Marko, Bog ti pomoel! Bodi ti lice svetlo med modrijani, sekaj v boji sablja tvoja, da na svetu ne bode boljšega junaka, da se

bode spominjalo tvoje ime, dokler bode sijalo solnce in svetil mesec!“

Takó je razsodil Marko, čegavo je carstvo. Na njem pa se je izpolnila kletev očetova in Urošev blagoslov.

Po strašnem dogodku pred cerkvijo se razide gospôda, Marko pa se vrne na svoj grad Prilip. Mati ga tolaži in se veselí, da se je toli moški potezal za pravico. Ali sina ne trpí dolgo domá. Kletev ga žene po svetu, kakor pripoveduje pesem národna slovenska; dá si skovati sabljo, s katero je presekal kovaču nakovalo, in buzdovan, težek dvanajst stotov, pa gré po svetu.

Kmalu mu zasljuje ime. Reveži so ga blagoslavljali, zakaj pomagal je rad, komur je le mogel; varoval in branil je vdove in sirote. Turki pa so se ga zbalí, če so le čuli njegovo ime, kajti zatirati ni dal nikogar.

Izmed srbskih junakov se je bil priljubil najbolj Milošu Obiliču. Bila sta pobratima. Nekdaj jez-dita čez Miroč planino. Marku se je dremalo. Prosi tedaj Miloša, naj bi zapel. Ali pobratim se bojí Vile Ravijojle, katera mu je zažugala, da ga usmrti, ako ga sliši pevajočega po planini. A Marko mu reče: „Pevaj, pobratime; dokler imam šarca in buzdovan, ne storí ti Vila nič hudega!“ Miloš zapoje o starih junakih, kakó so junačili, kakó so stavili samostane, zadušbine za duso svojo. Marku se omili pesem, nagne se na sedlo, pa zaspí. Vila čuje Miloša in jame odpevati. A Miloš ima lepše grlo od Vile same. Zató

se razljuti Ravijojla in ustrelí Milošu puščico ravno v belo grlo. „Joj mi, pobratime!“ vzklikne junak in pade s konja. Marko se vzbudí, vidi ranjenega junaka, pa vzpodbode šarca za Vilo. Po trí kopja na visoko, po štiri kopja daleč je skakal konj; kmalu sta bila blizu Ravijojle. Da bi se rešila, zletí pod oblake; ali Marko zavihbí buzdovan in jo zadene ravno med pleča, da pade na zemljo. Reva začne junaka bratimiti (imenovati brata) in ga prositi, naj jo pustí živo; nabrati hoče trave, da izleči Miloša. In res, jedva položí Ravijojla ranjencu nabrane trave na rano, ožíví Miloš; še lepše mu je grlo in še bolj zdravo mu je srce nego poprej. Od tega časa je bila Vila Ravijojla Markova posestrima.

Po svojih potih pride nekđaj Marko tudí na Arabsko. Ko razpne šotor na ravnini, príbeží k njemu robinja, katero so zarobili nasilniki. Usmili se mu, vzame jo v varstvo. Dvanajst Arabcev príhruje nanj, da bi oteli svoj plen; Marko pa seka takó močno po njih, da jih kmalu vseh dvanajst čez pas presekanih leží na tleh. Potem vede posestrimo domóv k materi in jo omoží v grad Rudnik, v hišo Dizdaričevo.

Ni ga boljšega, ljubeznivejšega sina, nego je bil Marko materi svoji; uboga jo še tedaj, ko vidi, da ga spravi ubogljivost v največjo nevarnost. Praznoval je nekđaj slavo (hisnega patrona sv. Jurija. Zbranih je bilo na dvoru njegovem gostov brez števila. Marko in mati sta stregla pri mizi. Kar reče neki stavec: „Hvala ti, kraljevič Marko, vsega imaš

dosti, ko bi le imel še rib iz Ohride!“ To je žalilo Marka. Hitro pokliče slugo, naj streže on namesto njega, sam pa gré v hlev, osedla šarca, da bi šel po ribe v Ohrido. Mati pa pride za njim in pravi: „Ne jemlji orožja s seboj; navadil si se krvi, še v praznik bi prelival kri!“ Težko je bilo sinu iti brez orožja, še teže pa ne ubogati matere. Brez orožja sede na konja, pa jaše ravno proti Ohridi. Na mostu ugleda junaka na konji, ki je metal težki svoj topuz (buzdovan) pod oblake in ga lovil zopet v roko. Pozdravi Marka in ga vpraša, ali je Marko domá. Marko odgovori: „Bil sem zjutraj pri njem v Prilipu; ravno slavi slavo, mnogo gostov je pri njem.“ „Dobro“, odgovori neznani junak, „danes še bode tekla kri po mizi njegovi, njega pa obesim pred vrata prilipska, ker je pogubil brata mojega!“ S temi besedami odjaše junak — bil je Gjemo Brdjanin — proti Prilipu. Marko pa postojí, misli in premislja. Ako se mu dá spoznati, pogubil bi ga Turek, ker nima orožja s seboj; če pa ga pustí v grad, pobil bi mu goste. Zavpije torej za Gjemom: „Jaz sem kraljevič Marko!“ Gjemo se vrne in zdirja za Markom. Upal je kraljevič, da ga bode šarec odnesel, ali sovražnik zažene svoj topuz za njim ter ga zadene takó močno med pleča, da ga vrže raz konja. Hitro priskoči Gjemo, zveže mu roke na hrbet, priveže ga za svojega konja, sam pa sede na šarca in jaše z jetnikom v Ohrido. Pred mestnimi vrati napravi vešala, da obesi svojega nasprotnika. Ali gospóda krščanska pride k Brdjaninu in ga prosi: „Ne obesi

Marka tu; vino in pšenica bi nam ne rodila. Damo ti za to tri tovore blagá.“ Gjemu je bilo po volji; vzame tri tovore blagá, pa žene Marka pred Vučitrn, da bi ga obesil tam. Ali tudi tu mu dá gospôda krščanska tri tovore blagá, da ne obesi Marka pred mestom, ker bi sicer ne rodilo vino in pšenica. Ravno takó se zgodí tudi v Zvečanu.

Brdjanin vodi tedaj Marka in vse blagó dalje. Pride na Janjino planino; žeja se ga loti. Vpraša torej svojega jetnika, ali vé tu za studenec ali krčmo. Marko pa mu odgovorí: „Žejni junaki zakoljejo konja, pa se napijejo krvi!“ Gjemo potegne sabljo in hoče zaklati kraljeviča, da bi se napil krvi njegove. V tej nevarnosti pa reče Marko: „Tu blizu ima krčmo krčmarica Janja, ali osvetila se mi bode, ker sem ji popil mnogo vina, a plačal ga nisem.“ Kmalu sta bila pred krčmo. Janja se preplaši, ko ugleda Marka, pobratima svojega, zvezanega, ali ta ji namigne z očmi. Ona ga razume hitro in reče: „Bože mili, hvala ti za vse, ker vidim Marka zvezanega! Pojila te bodem, Gjemo Brdjanine, brez pare in denara, če ti je drago cele tri dni.“ Konja spravi v hlev, junaku pa prinese vina. Gjemo pije in nazdravlja kraljeviču, piti pa mu ne daje. Ko se napije Brdjanin, prinese mu Janja vina sedemletnega, kateremu je bila dodala trave omotične, da se zvali Gjemo kmalu brez zavesti na klop. Zdajci skoči Janja k pobratimu, sname mu hitro železje, in Marko zveže spečega sovražnika. Kraljevič začne piti vino, pa sune Gjema in reče: „Vstani, da pijeva!“ Revež se vzbudi

ali vstati ne more, ker mu železje ne dopušča.

Sedaj pa nazdravlja Marko Brdjaninu, a piti mu ne daje. Ko si ugasí žejo, priveže Gjema za šarca, sam pa sede na konja njegovega in jezdi proti Vučitrnu. Tam mu pridejo kristjani naproti in mu ponujajo tri tovore blagá, če obesi Brdjanina. On jim pa vrne blagó, katero so dali Gjemu, in gré proti Zvečanu in potém proti Ohridi, kjer ga prosijo Srbi povsod, naj obesi sovraga. On pa vrne obema mestoma blagó in obesi Gjema pred Ohrido. Nató nakupi rib in se vrne domóv.

Mnogokrat mu je prigovarjala mati, naj se oženi in opustí junakovanje, ali kletev očetova mu ni dajala mirú. Na svojih potih pride nekoč zopet na Arabsko; pri studenci hoče napojiti šarca ter se razsvadi z arabskimi junaki. V boji se spodtakne šarec, nasprotniki skočijo na kraljeviča, zvežejo ga in ga vržejo v temnico. Ali hčí arabskega kralja ga osvobodí.

Po enakem naključji pride drugikrat Turkom v pest. Tri leta je sedel v ječi, lasjé so mu vzrasli takó dolgi, da so se vlačili po tleh za njim, nohtje pa toliki, da bi bil mogel ž njimi orati.

Kar se ušotori Musa kesedžija (razbojnik) na primorji in začne loviti sultanove uradnike, ki so vozili davek v Carigrad. Pošljejo torej vezírja s tísoč móž nanj; ali Musa jih poseka vse. Na vsem Turškem ne najdejo junaka, kateri bi užugal razbojnika. Sultan pokliče torej svét, in hodža Čuprilič reče, da bi mogel jedino Marko pogubiti Muso. Privedejo

torej jetnika, obrijejo in oblečejo ga ter ga posadé v krčmo, da se okrepčá. Čez mesec dnij poskusi junak svojo moč. Dá si prinesiti suhe sedemletne drenovine, vzame jo v roko in jo stisne. Ali kolikor koli jo stiska, toliko je vender ne more stisniti, da bi se pokazala voda iz nje. Zatorej jé in pije še mesec dnij. Ko pa stisne sedaj drenovino, stisne jo takó trdo, da se prikaže kaplja vode med prsti. „Zdaj je čas!“ pravi junak. Kovač Novak mu skuje sabljo. Ko je sablja gotova, poskuša jo Marko, mahne po nakovalu ž njo, preseka ga ter vpraša kovača, ali je že kdaj skoval boljšo sabljo. „Oj Boga mi, kraljevič Marko“, odgovorí Novak, „skoval sem sabljo boljšo boljšemu junaku. Ko se je odpravljaj Musa v primorje, skoval sem sabljo, mahnil je po nakovalu, pa še klada ni ostala cela.“ T'é besede razljutijo Marka. Ko mu pomolí kovač desnico, da bi dobil plačilo, odseka mu kraljevič roko, ali dá mu tudi denarja, da more kovač živeti do smrti brez dela. Nató se odpravi na šarci proti Musi.

Začne se ljut boj. Orožje je kmalu potrto; skočita s konj in se začneta boriti. Metala sta se ves dan, ali drug drugemu nista mogla káj. Zdajci pa zavije Musa Marka, vrže ga na zeleno travo in mu poklekne na prsi. V tej stiski zavpije kraljevič: „Kje si danes, posestrima Vila?“ Hitro se oglasi Vila iz oblakov: „Ali ti nisem pravila, da se ogiblji boja v nedeljo? Sramota bi bila, ko bi se lotila dva jednega samega; saj imaš še svoje bodalo!“ Musa vzdigne začuden glavo in gleda, od kod govori Vila.

Marko pa potegne bodalo izza pasa in razpara Muso od popka do grla. Ko ogleduje mrtvega nasprotnika, zapazi, da je imel troja rebra in troje srce. Jedno srce je bilo mrtvo, drugo je še trepetalo, na tretjem pa je spala kača. Zdajci se vzbudí kača in mrtvo truplo začne skakati po travi, kača pa reče Marku: „Zahvali Boga, kraljevič Marko, da se nisem prebudila, ko je bil Musa še živ; tedaj bi ti bila huda pela!“ Mrtvecu odseka junak glavo, vrne se v Stambul, pa jo vrže sultanu pred noge. Od straha skoči car na noge, ko ugleda glavo, a Marko se vrne z bogatimi darovi k materi v Prilip.

Mati ga zopet sili, naj se oženi. Uboga jo, snubi več deklet in se oženi z Jelico. Živel je srečno ž njo. Nekdaj pa pozove turški car Marka na pomoč proti Arabom. Ko se je bojeval moz daleč od dóma, prihrumí sovražnik Markov, Mino s Kostura, v Prilip, razdene grad in odvede Markovo ženo s seboj v sužnost. Ko zvé kraljevič žalostno novico, pridirja pred Kostur. Preoblečen za meniha gré v grad in pripoveduje Minu, da je Marko umrl. Mino se razveselí té novice, ker se je hotel oženiti z Jelico. Oni menih naj bi ga poročil ž njo. Ali pri poroki ubije Marko sovražnika in reši Jelico.

Ali še sedaj ni ostal dolgo domá. Junačil je po svetu, občeval z najboljšimi junaki srbskimi, marsikomu pomagal v sili ter bil takó junak, o katerem se je uresničil blagoslov Urošev.

Junačil je nad sto let, sarec mu je ostal vedno zvest, pomagal mu je v marsikaki zadregi. Ko je

čutil Marko, da mu bode kmalu konec dnij, napoti se na Urvino planino. Na potu se začne spodtikati šarec in točiti solze. Marko ga vpraša, kaj mu je. „Kaj bi se ne spodtikal, kaj bi ne točil solzâ, ker se morava kmalu ločiti.“ Jaše dalje. Na planini med dvema jelama je studenec; v njem ugleda Marko svojo usodo, da mu je blizu konec posvetnega delovanja. S sabljo zabode šarca, da bi ga ne dobili Turki v pest; sabljo zlomi, topuz pa zavihčí in ga vrže s planine v morje, rekóč: „Kadar pride moj topuz na suho zemljo, rôdi se junak, kakeršen sem jaz.“ Nató napiše oporoko: „Kdor bere ta list, znaj, da je mrtev Marko. Tri pasove zlatá imam pri sebi; jeden bodi za moj pogreb, drugi za cerkve, tretji za slepce, da bodo pevali slavo mojo!“ List obesi na vejo, sleče dolamo, razgrne jo pod jelo, prekriža se, leže, potegne kalpak na oči in — umrje. Osem dnij je lezal, nikdo se ga ni upal buditi, kar pride po potu iguman Vaso s Svete gore. Ta čita list, spravi Marka na Sveto goro in ga pokoplje v vilindarski cerkvi, spomenika pa mu ne postavi, da bi ne oskrunili mrtveca sovražniki njegovi.

Druga pesem pa pripoveduje o njem, da ni mrtev, ampak da spí v votlini in da bode prišel nek-daj rešit svoj národ.

Miloš Obilić.

Po srbskih narodnih pesmih.

I. Miloša najde car Stepan.

Neko jutro na vse zgodaj se vzbudé Vile, umijejo se in pomolijo Bogu. Potem se obrnejo k žarkemu solncu, katero je ravno vzhajalo, primejo se za roke in začno plesati kolo na oblakih. Milo zadoné ljubki glasovi pod nebom:

Žarko solnce! oj, ogrěj nam lice,
Naj cvetó nam miljene cvetíce,
Naj nam pade rōsa na gorice,
Da zagolče ptice golobíce,
Da vzbudé se ptiči golobiči,
In zletijo po zeleni travi,
Kakor ovce, ko imajo jagnje,
Kot buče,le, kadar greje solnce.

Takó pojó in se vrté v krogu. Ko skončajo pesem, spusté se na Šardansko planino, sedejo pod jele na travo in pijó hladno vince. V tem hipu reče Vila Jerusavlja: „Tiho, sestre moje mile! Nekaj čujem tam od pota na zeleni travi. Ali joče mlado dete, ali pa bléje mlado jagnje. Mati je izgubila otroka, ali pa ovca zapustila svoje jagnje.“

Vse potihnejo in poslušajo. Jerusavlja pa izpregovori: „Gledat pojdem, kaj je. Če je otrok, prinesem ga sem. Ako je deček, napojimo ga z belim mlekom, in Bog mu bode dal, da bode slaven junak. Potlej ga pustimo tù, da ga najde mati, ali kdo drug, kdor pride tod mimo. Ako pa najdem mlado deklico, vzamemo jo s seboj; dale ji bodemo peroti, da bode

Vila, kakor smo mé. Ako pa najdem jagnje, napojimo ga z mlekom, da bode imelo sviléno volno.“

Nato skoči Vila na noge in gré po rôsni travi iskat. Na zeleni travi najde dečka, glava mu sloní na rami, lasjé mu pokrivajo lice, solze mu tekó iz očij. Kakor skrbna mati vzdigne Vila dete, ki še ne zna govoriti, napojí ga s sladkim mlekom, vzame na roke, in deček ji zaspí v naročji.

Kakor bučelica po rôsni travi priletí Vila nazaj k tovarišicam. Ko té ugledajo dete in belo lice njegovo, omili se jim, poljubujejo ga, in jedna izmed njih reče: „Vzemimo dete s seboj in vzgojimo ga, da vzredimo slavnega junaka.“ A Jerusavlja odgovorí: „Kaj mislite, sestrice? Kaj bode, če pride deteta iskat mati njegova, in ga ne najde? Plakala bode, da bi se je usmilil mrzel kamen, in kaj šele Vila z gôre? Pojila ga bodem z mlekom in pustila na zeleni travi. Tu naj leží dva dni; če pa do tretjega dné ne pride mati pónje, vzamemo ga s seboj.“

Še se razgovarjajo Vile, kar se pripase po rosni travi mlada žrebica. Izgubila je mater svojo. Vila jo ugleda, pa pomisli v sebi: „O Bog moj mili! tudi žrebe je izgubilo mater.“ Skoči na noge, ujame žrebe, osedlá ga z bisernim sedlom, dene mu na glavo krasno uzdo, pa posadí dete na konja ter mu da vajeti v ročice. Žrebica se hoče pasti, ali glave ne more pripogniti, takó močno jo drži dete. Zrebica zarezgetá in zdirja po planini naravnost proti cesti, a dete jo vodi za vajeti.

O tem času pa je lovil car Stepan zverino po planini s svojimi vojvodi. Začudi se vsa gospôda, ko ugledajo mlado žrebico in na nji mladega jahača. Obstopijo jo in ujamejo. Ko priženó čudno žrebico pred carja, reče car Stepan: „Bog moj mili, káko čudo je to! Izvestno je izgubila mati sina svojega.“ Veselo se mu dete nasmehne in se mu takó prikupi, da mu dá car ime Miloš, ker mu je deček takó mil.

Stepan sam vzame Miloša k sebi na konja in se vrne ž njim v svoj grad Prizren, žrebica pa teka za njima.

V Prizrenu krsté dete, in car mu dá ime Miloš Obilić.

Ali marsikomu to ni po godu. Razgovarjajo se vojvode: „Ta ni Miloš Obilić, nego Miloš Kobilič, kajti kobila ga je redila in nosila po planini. Dete nima očeta ne matere.“

Car sliši vse to, a dela se, kakor bi ne slišal ničesar. Miloša izročí pestunji ter ji naročí, naj skrbí zanj.

Lepo je raslo dete. Komaj je šteló dve leti, bilo je že toliko, kakor drugi otroci v četrtem letu. Ko pa dorase do dvanajstega leta, že je Miloš kakor mladenič o dvajsetih letih. A rasel ni samó po telesu, tudi njegov duh se je razvijal čudovito. Naučil se je vsega, česar je treba znati junaku na carjevem dvoru.

Tudi žrebica, katera ga je bila nosila po planini, rasla je ž njim. Od nje se porodí plemenit konj, in car ga podari Milošu. Deček se rad igra s

svojim konjem, imenuje ga „Ždralina“ in ga vodi povsod s seboj. Kmalu zna jezdit kakor mož.

Nekega dne stoji car Stepan pri oknu in se pogovarja s carico, ko Miloš vodi svojega konja po dvorišči. Obema se je mladenič jako prikupil; oba hvalita njegovo spretnost in junaštvo. V pogovoru reče Stepan carici: „Glej najinega Miloša! Mèni se vse takó dozdeva, da je junaške krvi. Ali žalilo bi ga, ko bi vedel, da nima ne matere ne očeta. Siromak se ne spominja matere. Ako bi znal, da je nima, izvestno bi je šel iskat, ali kje bi jo našel? Zakaj nihče drug kakor le Vila bi mu znala povedati, kdo je mati njegova.“

Mislil je car, da ga Miloš ne čuje. Ali deček je čul vsako besedo. Hudo ga zaboli v srce, da nima matere, solze se mu uderó po lici, osedlá si konja in se odpravi iskat matere. Zamán ga ustavlja Stepan; Miloš sede na Ždralina in odjaše iz gradú.

2. Miloš išče matere.

Dolgo je potoval mladi junak po širem svetu, povpraševal po materi, ali nihče mu ne vé povedati imena njenega. Nekega dne pride v mesto Jedreno. Tu se ustavi v krčmi. Naroči si vina, ali ne pije ga kakor drugi ljudje, nego iz čaše, ki drži dvanajst litrov. Pol ga popije sam, a pol ga dá konju ter se pogovarja z njim: „Napij se, konjiček moj! Od svojega rodu nimam nikogar nego Boga samega in tebe. Žal mi je, da ne poznam ne matere ne očeta. Ti si mi oče, ti si mi mati, a moja

kabanica¹⁾ mi je dom, bridka sablja mi je bratec in sestrica. Poočim Stepan me je vzgojil na dvoru, da ga služim gospodarja. Ali ne morem ga služiti, ker je rekel, da nimam matere. Zatorej sem je šel iskat po svetu.“

Krčmarica posluša ta govor od daleč, in smili se ji junak.

Hipoma pa prijezdi Musa, turški junak, s trideset junaki. Že od daleč vpije, naj mu pripravi krčmarica vina. Ko prijaha pred krčmo, pozdravi ga krčmarica. Ali on jo vpraša, zakaj mu ni pripravila vina? Krčmarica mu odgovori: „Vino bi ti ne dišalo, ako bi znal, kdo je v krčmi. Mlad srbski junak sedi notri, ne pije vina, kakor drugi, nego pije ga iz čaše, ki drži dvanajst litrov; pol ga popije sam, pol ga daje konju svojemu ter se razgovarja ž njim, da nima ne matere ne očeta, in da ga je vzgojil car Stepan.“

Kadar Musa čuje té besede, reče krčmarici: „To je Miloš Obilić sam. Ali povej mi, kaj dela kristjan v krčmi? Ako ne pozná očeta ne matere, bodi mu oče moj topuz²⁾, a mati sablja moja!“

Po teh besedah se zažene vsa turška tolpa v krčmo. Musa pozdravi Miloša, in Miloš mu odzdravlja. Srdito pogleda Musa mladega junaka in reče: „Kaj iščeš po svetu očeta in matere! Jaz ti ju pokažem, da se ti ne bode treba dalje klatiti okrog!“ Pri tej priči zgrabi Turek svoj buzdovan³⁾ ter hoče udariti po Miloši. Ali Miloš se ne dá udariti, skoči

¹⁾ plašč. ²⁾ kij (Keule). ³⁾ kij (turško orožje).

na noge, zgrabi buzdovan, iztrga ga Musi iz roke, pa udari Turčina takó po glavi, da se takoj zgrudi na tla. Zdaj potegne vseh trideset junakov svoje sablje; vsi planejo na Miloša. Ali ta zgrabi za bridko sabljo ter poseka glave vsem. Potem odseka glavo tudi Musi, sede zopet za mizo ter pije dalje.

Ko si malo oddahne ter se dobro napije, pokliče krčmarico, da bi plačal vino. Ali krčmarica toži in joče: „Nesrečnik, kaj mi pomaga, ako mi plačaš vino; pogubil si trideset junakov, zató pobijejo Turki tebe in mene.“ Miloš skoči na noge, plača vino, sede na konja ter odjaše.

Jaha po gorah in planinah, po ravninah in planjavah ter pride srečno k carju v Prizren. Stepan se ga jako razveseli in ga prav lepo pogostí, ker je že slišal o junaštvu njegovem. Za nekaj dnij pa vpraša Miloš carja, kje ga je bil našel na planini. Ko vse pozvé, kar je vedel car sam, spravi se na pot in jaše naravnost na Šargan planino.

Prišedsi na planino, razjaše konja, sname mu uzdo in ga izpustí, naj se pase po travi. Sam pa sede na tla in začne piti vino iz meha, ki ga je prinesel s seboj. Pije vino, da se ga napije. Potem nasloni glavo na roko in zaspí, ker je jako utrujen.

V tem priletí Vila Jerusavlja izpod oblakov. Videč spečega junaka, začudi se mu, spustí se na tla, odviha mu desni rokav in ogleduje roko. Na mišici najde madež in po njem spozná Miloša, katerega je bila napojila z mlekom. Veselo ga po-

ljubi. Miloš se vzbudí, ugleda Vilo in reče ves začuden: „Oj, za Boga, ali je to mati moja?“ Ali Jerusavlja mu odgovori: „Nisem mati tvoja, nego nagorkinja Vila. Napojila sem te otroka z mlekom.“

Solze se uderó Milošu po licih, ko čuje té besede, pa reče: „Oj, Vila, pomati moja! Ako mi nisi mati, ali veš, kdo je prava mati moja? Povsod se potikam po svetu in povprašujem po materi, ali nihče mi je ne vé povedati. Junaki se mi rogajo, da ne vem, kdo je mati moja.“

Vila mu odgovarja: „Posinek moj, Miloš Obilić! Rodom si iz Hercegovine, iz rodú Popoviča Nikole. Mati tvoja je žena Nikolina. Nimaš brata ne sestrice. Ostal si sirota po očetu. Ko ti je bilo pol leta, senjalo se je materi, naj te prinese na Šargan planino in te pustí na zeleni travi, da bi te napojile Vile z mlekom, in bi bil junak. Ko se je senjalo materi takó, vstala je zjutraj zgodaj, prinesla te na planino, položila na zeleno travo in pustila samega. A ona se je skrila za jelo, da bi videla, kdaj pride Vila k tebi. Ali dokler je gledala, nisem mogla do tebe. Priklati se pa lev na planino in raztrga mater tvojo. Ko vidimo Vile iz oblakov, da si ostal sirota, spustimo se na zemljo, in jaz te vzamem v naročje ter napojim z mlekom. Zdajci pa priteče mlada žrebica, ki tudi ni imela matere. Pase se okolo tebe. Jaz ujamem žrebico, osedlam jo z bisernim sedlom ter posadim tebe na njo. Žrebica zdirja s teboj, in takó te najde car Stepan. Ponese te v Prizren; omilil si se mu in nazval te je Miloša.“

Verno poslušá Miloš Vilo; veselje ga obide, ko zvé, kdo je mati njegova, ali žalost ga tare, da je sirota. Globoko se prikloni Jerusavlji in jo zahvali, da mu je povedala o materi. Vila ga pa tolaži in mu obeča, da mu bode pomagala povsod, kjerkoli bode treba.

Dolgo se razgovarjata. Jerusavlja je poznala vse srbske junake; pripoveduje mu, da so vse te junake Vile napojile z mlekom ter da imajo znamenje od istega časa, madež na desni roki, porasten z dlako, a na stegnu znamenje sablje. Čudi se Milos tej novici, radoveden pogleda svojo roko in najde znamenje junakovo; prav takó tudi na nogi. „Ali ne pripoveduj nikomur,“ svari ga Vila, „da imaš to znamenje, in ne hój se nobenega junaka! Da pa bodeš poznal junake, katere smo Vile vzgojile, naštejem ti jih. Ti sam si jeden izmed njih; a drugi so: Zmaj-Ognjeni Vuk, Relja Bošjanin, Banovič Sekula, Banovič Strahinja, Ljutica Bogdan, Kraljevič Marko in carevič Stepan. Dokler bodo ziveli ti junaki, vladali bodo Srbi. A kadar pride čas, da ne bodo veljala več vera in zvestoba, pogubi se carstvo srbsko.“

Še mnogo drugih rečij zvé Miloš od svoje Vile, katerih pa drugi ljudje zvedeti ne smejo. Potem ga vede Vila h gorskemu jezeru, kjer bivajo Vile, hčere Jerusavljine. Devet jih je, druga lepsa od druge. Veselo pozdravljajo pobrata svojega, poljubujejo ga na lice in pogosté slavno.

Kadar se najedó in napijó, podari Miloš vsaki sestri po dvanajst, materi svoji pa sto cekinov, zasede konja in odjaše domóv v Prizren.

3. Miloš Obilić in zmaj.

Na Kaldak planini je bilo jezero, kamor so gonili pastirji svoje čede na vodo, kjer so si gasile žejo ptice in zverine. Hipoma pa priletí zmaj izpod neba, izbere si jezero za dom in kolje živino, ki je tu sem hodila pit ter loví ptice in zverino, ki si je hotela gasiti žejo s hladno vodo. Zatorej nastana velika nejevolja med ljudmi, ker niso mogli pusčati svoje živine na pašo. Kmalu je bila planina pusta, ker se nihče ni upal na njo.

Nekega dne priletí sokol na planino. Žejen se želi napiti, ali zmaj priletí in ga hoče požreti. Prestrašen vzletí sokol na jelino vejo in tozi: „Bog moj mili! imeli smo vode dosti, da smo se napajali in kopali v jezeru. A sedaj biva zmaj v vodi, zre konje in junake. Še Vile se ne brigajo za nas, a junaka ni med nami, da bi se mogel meriti z zmajem. Kraljevič Marko je sicer dober junak, ali po krčmah poseda in pije vino; pomagati nam ne more, ker seka glave arabske in brani kraljevino.“

Vila izpod oblakov pa čuje sokolovo tožbo in mu reče: „Ne toži, sokole sivi! Pobratima imam; nad Miloša ga ni junaka. Hitro ti ga pokličem, da vas resi hudega zmaja.“

Hitro napise pismo ter ga dá sokolu, naj ga nese Milošu. Sokol razpnè peroti, zletí s pismom

v kljunu v Prizren in ga vrže Milošu v naročaj. Junak se začudi, ko mu pade list na koleno, hitro ga odpečati in bere: „O Miloš, pobratim dragi, pridi na Kaldak planino! Zmaj je priletel v jezero, ne pušča piti ne zverini ne živini. Pridi in ubij ga, vraga!“

Komaj prebere junak pismo, skoči na noge, reče svojemu slugi Milovanu, naj pripravi Zdralina, opaše svetlo sabljo, obesí topuz na sedlo, zgrabi kopje v roko, pa skoči na konja. Z ostrogami vzpodbode Ždralina in jaha naravnost na planino. Na planini skoči s sedla, napije se vina in počije. Potem goni konja tri dni po planini in išče jezera. Četrto jutro začuje strašno rjojenje. Zatorej požene Ždralina proti óni strani in pride do jezera. Zmaj je ujel ravno jelena, ki je bil prišel pit. Jelen hoče uteči, ali zmaj ga zgrabi za zadnji nogi in požrè živega. Ali rogovi so preveliki, zasadé se zmaju v čeljusti, da ne more požreti jelena. Ne more ga spraviti niti v sebe niti iz sebe. Zmaj in jelen tulita strašno; ostudna pošast se valja po travi ter si ne more pomagati.

Junaku zatrepeče srce v prsih, ko ugleda zverino; celó Ždralin se ustraši in neče naprej. Ali Miloš mu zasadí ostroge v stran, da zdirja proti jezeru. V desni roki zavihčí junak kopje in ga vrže zmaju v bok. Ali kakor bi bilo naletelo na kamenje, pade kopje na tla; zmajevih luskin ne more prebosti. Potegne torej topuz s sedla in začne mlatiti po pošasti. Ali kakor jeklo bobní teló zmajevo,

nič mu ne more; komaj ubrani Ždralina, da ga ne zadene rep strašne zverine.

Ves osupel se ustavi Miloš. Za nekaj časa ga obide misel, kaj bi šele bilo, ako bi pošast ne imela jelena v gobci. Nič mu ne bi pomagalo junaštvo, poginiti bi moral s konjem vred.

V tej stiski se oglasi Vila izpod oblakov: „Miloš, pobratime mili! Potegni sabljo, katero sem ti dala. Ona seka trdo jeklo; ž njo pogubiš zmaja!“

Miloš se ojunači. Bliskoma potegne sabljo iz nožnic, nažene Ždralina proti zmaju ter na jeden mah preseka pošast na dvoje. Ali jelen tuli še vedno v zmajevem gobci, zato udari drugič po glavi in oprosti jelena, da zbeži v gozd. Miloš pa zapoje veselo pesem:

„Ne bojte se, ptice sokolíce
Niti druge ptice iz goríce,
Niti druge zveri na planini!
Le hodite na vodó studeno
Ter na vodi umivajte lice,
Se napijte studene vodíce.
Ljutega pogubil sem vam zmaja,
Zmaja lačnega v jezeru;
Ako Bog dá, in je sreča mila,
Zmaja se vam ni več bati!“

Nato mu odpevajo ptice z gôre:

„Bog ti dal, naš vojvoda Miloše,
Naj junaški ti spomin ostane,
Sredi bratov in med vsemi Srbi.

Tebe naj se spominjajo Srbi,
Dokler sije žarko solnce, mesec.“

V tem prileté tudi Vile nagorkinje, obdarujejo junaka z lepimi darovi, a on nasadí zmajevo glavo na kopje in veselo odhaja domóv.

4. Miloš Obilić reši Vilo.

Nekdaj se spomni Obilić Vile Jerusavlje in se odpravi na Šargan planino, da bi jo obiskal. Vesel skače Ždralin po tri kopja na visoko in po štiri kopja daleč, ker mu je obljubil gospodar, da ga napojí na planini iz jezera, v katerem si umivajo Vile svoje lice. Kmalu sta na gori. Prideta do jezera. Ali okolo jezera je trava poteptana, in dolgi lasjé ležé raztreseni po nji. Miloš pobere lase in vidi, da so od čistega zlatá. Po tem spozna, da so Vilini. Začudi se junak in napojí konja. Kar zasliši tožen glas, kakor bi tožila kukavica ali lastovica. Skoči torej na konja in zdirja za glasom.

Ko pridirja vrhu planine do visoke jele, ugleda krasno Vilo pod drevesom. Roki sta ji zvezani, za zlate lase je privezana za jelo, solze kakor biseri ji tekó po lici v zeleno travo. Žalostna toži: „Joj meni, mila majka moja! Prišla sem v suznost razbojniku Ibru, pa ni junaka, kateri bi me rešil!“ Okolo jele je ležalo in sedelo trideset junakov, razbojnikov, in njih glavar Ibro med njimi. Ta pije hladno vino in napija Vili: „Zdrava, Vila iz planine! Odzdaj mi bodeš žena!“

Obilić nažene konja proti razbojnikom in jih pozdravlja. Vsi odzdravljajo, samó Ibro molčí.

Vila ga pa zapazi in zakliče: „Kje si, Miloš, po Bogu mi brat? Nisva se videla prej, nisva se pobratila, ali poznam te po junaštvu. Prosim te, brata svojega, ne puščaj me v turških rokah!“

Miloš se obrne proti Ibru in reče: „Po Bogu mi brat; daj mi Vilo nagorkinjo!“ Ibro ga jezno pogleda in pravi: „Oj ti bedak, vojvoda Miloš, ne brigaj se za tuje žene! To ni Vila nagorkinja, to je žena moja!“ Miloš: „Ibro, daj mi Vilo; dam ti sto cekinov zanjo!“ — Ibro: „Novcev in cekinov imam dosti, ne dam je za tri hiše polne zlatá.“ — Miloš: „Daj mi Vilo, dam ti tristo cekinov!“ — Ibro: „Ne govori dalje! Ako skočim na noge, odsekam ti glavo. Udavam te kakor jastreb goloba.“ Nato vzpodbode Miloš konja in zavpije: „Zdrav mi bodi, delibaša¹⁾ Ibro! Brez prevare! Če si junak, pripravi se na boj! Poskusil bodem sabljo na tebi!“

Vsi junaki skočijo kvišku; začne se boj. Miloš potegne sabljo in kmalu poseka vseh trideset. Nato skoči proti Ibru, zgrabi ga z jedno roko za prsi, ali z drugo ga udari v obraz, da mu izbije štiri zobe, in se mu polije črna kri po obrazu. Nato mu zveže roke na hrbet od laktov do prstov takó trdo, da mu lije kri izpod nohtov.

Potem odveže Vili Ikoniji zlate lase od jele in ji razveže roke. Ona ga začne prositi: „Ne puščaj Ibra živega, pogubi ga!“ Miloš pa odgovori: „Ne boj se, posestrima! pogubim ga, kadar se odpočijem in napijem vina.“ Nato sede pod jelo, nasloni

¹⁾ Glavar junakov.

se nanjo, in Ikonija mu natoči vina. On ji napije: „Zdrava mi bodi, sestra mila! Na zdravje tebi in meni in najinemu pobratimstvu. Danes sva se pobratila; bilo nama srečno in čestito v sreči in nesreči!“ Potem izpije vino, pa skoči na noge, potegne sabljo in odseka lbru glavo ter jo natakne na jelino vejo. Zasede konja, posadí Ikonijo predse na sedlo in zdirja k jezeru. Tam sedeta na travo, in Ikonija zapoje: „Kje si, majka mila? Da bi videla, kakó je rešil Miloš hčerko tvojo!“ Kmalu sliši mati té besede, hitro priletí in začne zahvaljati junaka za rešitev hčerke svoje ter ga vpraša: Kaj bi imel najrajši? S čim bi te darovala?“ Junak ji odgovori: „Pomajka moja, najrajši imam, da me slavé ljudje in se me spominjajo ter mi ti prideš na pomoč, kadar bodem v opasnosti (nevarnosti).“ Vesela mu obljubi to Vila, pa mu podarí zlato škatljico, v kateri je drag kamen, rekoč: „Posinek moj, vzemi še to; dalo ti bode sreče na junaštvu, ali nikomur ne pripoveduj!“

Poslové se, in vsak odide na svoj dom.

5. Miloš in tríglavi Arabec.

Kmalu se je pokazala prilika, da je Vila izpolnila obljubo svojo.

Banoviča Strahilo, sele dvanajstletnega junaka, dala je mati Relji krilatemu, glasovitemu junaku, naj naučí mladeniča sukati sablo, brzdati konja in vsega junaštva. Relja uči najprej učenca svojega na domu, potem ga vzame s seboj in potuje ž njim po srbski zemlji, da ga seznaní z ju-

naki. Nekega dne ju napade na potu triglav Arabec. Začne se boj, in sovražnik ujame Reljo in varovanca njegovega. Zveže ja in žene na Šaro planino, na širo polje Orahovo. Tam se ustavi poleg hladne vode.

Vila ugleda nesrečna junaka, pa zavpije s planine proti Prizrenu: „Oj Miloš, mili mi pobratim, kje si? Triglav Arabec s petsto tovariši je ujel Reljo krilatega in Banoviča Strahilo. Ali hočeš v boj zanja?“ Miloš je sedel ravno pri zajutрку, ko sliši Vilin glas. Skoči na noge ter pokliče svojega slugo Milutina, naj mu osedlá Ždralina. Sam pa opasa bridko sabljo, vzame težko topuzino, pomoli se Bogu, poslovi od svojcev, skoči na konja in zdirja proti Šari planini. Tu ga sreča Vila, pozdravi ga in reče: „Z Arabcem je petsto junakov. Teh se ni bati. Črni Arabec je pa strašen. Tri glave ima in tri sabje nosi ob pasu. Črn mu je obraz, beli zobjé mu režé iz ust, oči ima krvave, da se ga plašijo ptice. Še gledati ga ni mogoče, kaj šele bojevati se ž njim. Jaše pa kobilu, ki je hitra kakor lastovica, in ni ga konja, da bi jo dotekel.“

Junak se pa ne prestraši, poslovi se od posestrime ter zdirja proti Orahovu.

Ko ga ugledajo sovražniki od daleč, zasédejo konje in mu jašejo naproti. Kadar se mu približajo, zavpije Arabec nanj: „Dobro, da si prišel, evo ti družbe, vas vse tri požinem v temnico na jednem konopci!“ V svoji oholosti pa ne pristavi: Ako Bog dá! „Ko sva se srečala prvič v Primorji,“ nadaljuje Arabec, „bežal sem pred tebój; a danes

ne bežim, četudi poginem. Glej, tri sablje imam ob pasu, jedna je bila madjarskega bana, druga Maltskega kralja, a tretja je Arabova; s to ti odsekam glavo!" — Továriše pošlje na stran, a sam napade Miloša. Najprej se poskusita z buzdovanoma. Ali oba sta takó spretna, da prestrezata vsak udarec drug drugemu. Ko v tem boji ne zmaga nobeden, vržeta buzdovana v travo in zgrabita sablje. Mahata nekaj časa, in Arabec zadene Miloša na levo roko in ga rani; kri se udere; ali to ga malo briga. Miloš zaškriplje z zobmi in mahne nasprotnika čez pas takó hudo, da ga preseka na dvoje. Mrtev pade Arabec na tla, in Miloš mu odseka glave. Sedaj pa pridirjajo Arabovi tovariši od štirih strani na njega. Ta je huda za junaka! Ali hitro skoči proti Relji in Strahili, ki ležita zvezana na tleh, preseka konopec, s katerim sta zvezana, in zdajci popadeta tudi onadva vsak za jedno sabljo Arabovo. Vsi trije napadejo sovražnike ter jih razpodé kakor volkovi ovce na planini. Potem se odpravijo domóv, nesoč tri glave Arabove v Prizren.

6. Miloš in car Lazar.

V tem je prišel na srbski prestol car Lazar. Na dvoru njegovem so se zbrali najslavnejši junaki, kakor stari Jug Bogdan s svojimi sinovi devetimi Jugoviči, Vuk Branković, Toplica Milan, Kosančić Ivan in mnogo drugih. Tudi Miloš je stopil v njih kolo, ker je slóvel po junaštvu. Z junaškim svojim

vedenjem se je prikupil carju takó, da mu je dovolil marsikaj, kar si ni smel upati nihče drug. S tem si je pa nakopal sovraštvo Vuka Brankoviča, zeta Lazarjevega. Ta ga ni mogel trpeti, ker je bil sam ohol in častilakom, a junaštvo njegovo ni bilo nič kaj posebno.

Nekdaj je bil car Lazar s junaki svojimi na Kruševci. Po službi božji sedejo k mizi in se veselé. Zdajci reče Lazar: „Zaželel sem divjačine, hajdimo do Jastreb planine, videli bodemo, kdo je boljši junak, kdo nalovi več divjačine!“ Odpravijo se na pot. Pod planino postavijo šotor, in car reče Milošu: „Ostani pri mēni v šotoru, a drugi naj gredó na lov!“ Jug Bogdan s sinovi in Vuk Branković gredó lovit, pa ne ujamejo ničesar. Ko se vračajo brez plena z gore, reče Vuk Jug-Bogdanu: „Miloš je kriv, da nismo ujeli ničesar. Zahtevaj od carja, naj spodí Miloša od sebe!“ Bogdan storí res takó; ali Lazar odgovorí: „Ljubi tast, lahko bi spodil Miloša, ali on mi je desna roka s pobratimoma svojima. Ako bi spodil njega, kdo bi branil carstvo moje?“ Pri teh besedah vstanejo gospodje od mize in pravijo: „Res je, nad Miloša ga ni junaka, ki bi te branil Turkov. Ne tiraj ga od sebe; pošlji ga rajši na planino lovit, pokazalo se bode, da je junak!“

Car pokliče Miloša in mu vелеva, naj gre po divjačine. S pobratimom svojim Milanom Toplico odjašeta na lov. Prijezdita do jezera na gôri in sedeta pod jelo. Zdajci zašumí po zraku, in zmaj z Jastreba

priletí do jezera. Kraj vode sleče perôti in skoči v jezero, da se okoplje. Toplica Milan ga zapazi, hitro položi streló na lok, da bi ustrelil zmaja. Ali Miloš ga prime za roko in pravi: „Ne ubijaj takega junaka!“ Nato se splazi sam do jezera, vzame zmaju peroti in obleko, pa jo prinese pod jelo.

Ko pride zmaj iz vode, ne najde perôt in obleke, zato zavpije: „Oj, Miloš! kje sta mi perôti in obleka moja? Nikdo drug jih ni vzel kakor ti. Ne pogubi me! Znam, da si junak, kakeršnega še ni rodila druga mati!“ Miloš ga povabi k sebi. Ker pa zmaj ni imel obleke, podá mu Miloš plasč, da se ogrne. Pod jelo se pozdravljajo in pijó hladno vince, in zmaj jima pripoveduje, da so ga hoteli ujeti junaki, ki so bili pred njima na lovu, a on jih je razgnal na vse strani. Da bi pa dokazal Miloš, kakó je premogel zmaja, pošlje Toplico Milana z zmajevimi perotimi k Lazarju, naj mu jih pokaže in zopet nazaj prinese. Čudil se je car in junaki tolikemu junastvu.

Ko prinese Milan peroti nazaj, vrne jih Miloš zmaju z Jastreba in ta se posloví od njiju obljubi jima svojo pomoč v stiski ter odletí. Junaka pa začneta lov. Dolgo nista našla divjačine, kar u ledata na zeleni grivi (trati) jelena in kosuto. Hitro položita strele na lok in ustrelita. Miloš ustrelí košuto, Milan pa jelena.

Razveseli se car, ko mu púne eta bogati plen, in se Jug-Bogdan se spravi z Milo em in mu prizna junastvo.

Hudo je peklo to Vuka Brankoviča. Misli in misli, kakó bi pogubil junaka. Deželi Kora-Vlaška in Kara-Bogdanska sta bili na dolgu; hoteli nista več plačevati davka carju Lazarju. Poslal je bil sicer že Vuka Brankoviča in brate njegove, naj izterjajo davek, ali ti so bili prišli s praznimi rokami domóv. Vuk Branković, zvit lisjak, svetuje torej Lazarju, naj pošlje Miloša po „harač“ (davek, katerega so plačevali od vsake glave) in po dačo. Miloš vstane na vse zgodaj in zasede Ždralina. Hči Lazarjeva, lepa Jelisava, nagovori ga z okna, rekoč: „Vojvoda Miloš, véрни sluga moj, ne bój se! Kara-Vlaška in Kara-Bogdanska nečeta plačevati davka zato, ker je bil poslal car Brankoviče ponj; ti so tirjali davek po dvakrat in trikrat, zato sta se uprli deželi. Ko pa prideš ti v zemljo Kara-Vlaško, vzprejme te Kara-beg prav prijazno. Ostani dva dni pri njem; a tretji dan te bode vprašal, kakov posel te je privedel tjà. Pokaži mu carjevo pismo, dal ti bode davek rad in dal ti bode celó spremljevalcev v zemljo Kara-Bogdansko. Tam ostani tri dni pri Bogdan-begu. Četrty dan te bode vprašal, česa želiš; pokaži mu pismo, in vse pojde dobro. Ko se pa vrneš, pridi k mēni in povej, kakó je bilo!“

Miloš se posloví. Pride v zemljo Kara-Vlaško in Kara-Bogdansko, in vse se je zgodilo, kakor mu je bila pravila Jelisava. Dali so mu radovoljno davek. Šestdeset mezgov je nosilo denarje, ko je prisel v Kru cv-dol. Car Lazar mu pride sam naproti, objame in poljubi ga, pa reče: „Odpusti mi, véрни sluga moj,

grešil sem proti tebi!“ Za plačilo mu pa dá hčerko Jelisavo za ženo in ga postavi za blagajnika vsega cesarstva. Vuka Brankoviča je pa jezilo to takó, da je ležal tri dni in tri noči v postelji.

Kmalu potem ga pošlje Lazar k Latinom, naj izterja davek. Latini vzprejmó carjevega poslanca z veliko slavo, kažejo mu mesto, vedejo ga pred cerkev sv. Dimitrije in se hvalijo, da drugod nikjer nimajo takó lepih hiš božjih. Ta oholost razjezi Miloša; začne jim naštevati, koliko slavnih in lepih samostanov in cerkev so postavili srbski carji in vojvode sebi zadušbine ter končá z besedami: „Kaj je vaša cerkev! Svoj buzdovan lahko vržem preko nje!“ Tega mu Latini nečejo verjeti in stavijo tisoč cekinov, da buzdovana ne vrže preko cerkve. Miloš si pa zasučé rokave, zgrabi buzdovan ter se moli Bogu istinemu:

„Prosti, Bože i bijela crkvo!

Da se jednom bacim preko tebe:

Ne ću na te, nego preko tebe.“¹⁾

Krepko zavihčí buzdovan, da se skrije malone med oblake. Visoko preko cerkve zletí buzdovan in pade onkraj cerkve na banovo palačo, prebije streho in strop ter ubije dva banova sina in dokaj druge gospóde. Latini se čudijo tolíki móči; a jezni zgrabijo junaka in ga vržejo v temnico.

Dolgo leži jetnik v ječi ter gle la pri oknu, da bi koga ugledal. Nekega dne ugleda cigana Kosto,

¹⁾ Oprósti Bog in bela cerkev! Da se vr em jedenkrat preko tebe: Nećem náte ne o p e o tebe

pa mu reče: „Po Bogu mi brat, cigan Kosta! Evo ti treh cekinov, prinesi mi list popirja in peró!“ Kosta mu prinese oboje. Ker pa junak nima črnila, rani se s peresom in napiše s svojo krvjó pismo carju Lazarju in mu pové, kakó in kaj. Cigan nese pismo carju srbskemu. Ko ta zvé, kakó se godí poslancu njegovemu, napiše drugo pismo latinski gospôdi in jim ga pošlje. Bilo je napisano: „Čujete li, gospôda latinska! pustite mi zeta Miloša. Dajte mu davek od zemlje in obklado tisoč cekinov. Če ga ne izpustite takój, vera moja takó mi pomogla! s Srbi in Madjari pridem na vas in opustošim deželo vašo z mečem in ognjem!“

Latini se prestrašijo, ko prečitajo pismo; hitro izpusté Miloša iz temnice, dadé mu davek in tisoč cekinov ter ga izpusté domóv.

7. Miloševa smrt.

Dolgo je še junačil Miloš, pridobil si je slavo nad vsemi junaki. Za srbsko carstvo pa je bilo vedno huje. Turki so pritiskali z velikim naporom. Sultan Murat zbere na Kosovem polji brezštevilo vojsko, da bi vzel Lazarju cesarstvo. Lazar zbere junake svoje in jih pošlje proti sovražniku. Predno odide sam za njim, zbere gospôdo svojo v Kruševci. Od vseh stranij prihajajo junaki. Vuk Branković je pa vedno le črnil Miloša, češ, da hoče izdati v boji carja svojega. Lazar ne reče ničesar na to. Zvečer pred odhodom v boj napravi Lazar velike gostí. Na desno poleg carja je sedel stari Jug-Bogdan s svojimi sinovi, devetimi Jugoviči, a na levo Vuk Bran-

kovič. Potem se je vrstila vsa druga gospôda, in ob konci mize je sedel vojvoda Miloš s svojima pobratimoma Kosančičem Ivanom in Toplico Milanom. Med jedjo vzame Lazar zlato čašo polno vina, pa govori: „Komu raj nazdravim to čašo? Ako napijem po starejšinstvu, napil bodem staremu Jug-Bogdanu; ako napijem po gospôdstvu, napil bodem Vuku Brankoviču; ako napijem po milosti, napil bi Jugovičem; ako napijem po lepoti, napil bi Kosančiču Ivanu; ako napijem po višini, napil bi Toplici Ivanu: ako pa naj napijem po junaštvu, napijem naj vojvodi Milošu. Ali nikomur drugemu ne bodem napil nego na zdravje Milošu Obiliču: Zdrav, Miloš, véрни in nejevérni! Prvi moj véрnik in zadnji nejevérnik! Jutri me izdaš na Kosovem polji; k turškemu Muratu pobegneš. Ali zdrav mi bodi! Zdravijco popij, popij vino, in na čast ti čaša!“ Vse ostrmi pri teh besedah, Milos pa skoči na noge, prikloni se do črne zemlje in reče: „Hvala ti, slavni car Lazar! hvala ti na zdravijci tvoji na zdravijci in na daru, z hvala ti ne bodi na besedi tvoji! Takó me ne ubila vera. Jaz nisem bil nikdar nezvest in nikdar tudi ne bodem, ampak jutri mislim umreti na Kosovem polji za vero kr čansko. Nezvestnik sedi tebi na levici. Oj, kleti Vuk Branković! jutri je slavni dan sv. Vida, na Kosov m polj v limo, kdo je zvest, kdo ne ve t! Za Boga mi velikega! jutri zjutraj odid m na Kosovo. Umoril bodem turškega carja Murata. Ako mi Bog dá in sreca junaška, da se vrnem zdrav v Kruavec, z rabim Vuka Bran-

koviča, privežem ga na bojno kopje, kakor žena kodeljo na preslico ter ga ponesem na Kosovo polje!“ Izpije vino in zapusti gospôdo.

Še tisti večer se napoti s pobratimom svojim Ivanom Kosančičem proti sovražniku. Toplico Milana je pustil za vođjo četi svoji. Vso noč se plazita junaka okolo turškega tabora da bi zvedela, kje je šotor Muratov. Komaj se začne daniti, prideta do vode Sitnice. Tam pusti Miloš Kosančiča, naj ga čaka. Sam preplava vodo in pride brez orožja do turških straž. Prosi jih, naj ga vedejo k Muratu. Mislili so Turki, da hoče junak izdati svojce, zato ga vedejo k sultanu. Globoko se prikloni Miloš Muratu, kakor bi se mu hotel udati, ali bliskoma potegne nož izpod obleke in ga zasadi Muratu v prsi, da se zvrne mrtev na tla. Hitro beži junak nazaj proti Sitnici. Skoro bi bil utekel, ali izpotakne se na potu in pade na tla. Turki prideró za njim in ga predró s sulicami, da izdahne junaško dušo svojo. Takó se je žrtvoval za svoj dom in za vero krščansko. Ali turški vojvode zatajé smrt Muratovo. Hitro vedejo vojske proti kristjanom. Vname se strašen boj. Srbi sekajo Turke po ves dan; večkrat so jih že zapodili. Ali ko se raznese med njimi žalostna vest, da je poginil car Lazar, in vidijo, da je zbežal Vuk Branković s konjiki svojimi k Turkom, spusté se v beg. Takó je padlo srbsko carstvo na Vidov dan 1389. l. po izdajstvu nezvestega Vuka Brankoviča. Milošu pa pojó še danes slavo in čast slepci in jo bodo peli na veke.

Kazalo.

	Stran.
Rudolf Habsburški in berač	3
Draga in cena glava	3
Sedma zapoved	4
Povodnji mož	4
Predica pod križem	5
Kakó je nekdo strah izplačal	7
Svinčnik	10
Kakó Nubijani krokodile lové	13
Lov na tigre	14
Kit	18
V puščavi	22
Lov na medveda v severni Ameriki	28
Kraljevič Marko	35
Miloš Obilić	49

